

ORTA ASYA TÜRK VE AMERİKA KIZILDERİLİ ŞAMANLARININ GİYSİLERİ

*Ahmet Ali ARSLAN**

Üzerinde araştırma yaptığımız konuya Avrupa ve Amerikalılar “Şamanizm”, Ruslar, “Şamanstvo” diyorlar. Konuya yakın ilgisi olan milletler bu kelimeyi kendi dillerinde söylüyor ve anıyorlar. Altay, Hakas, Tuva Türkleri “*kam*”, Saha-Sire Türkleri “*oyun*”, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Afganistan Türkleri “*bahşı*” veya “*bakşı*”, Buryatlar ve Moğollar “*bo*”, Eskimolar “*angakok*”, Kuzey Amerika yerli Kızılderili kabilelerinden Komançiler “*puhakut*” diyorlar.

İnsanlık tarihi boyunca hiçbir inanç, Şamanizm kadar, kendi etrafında tartışma çıkarmamış ve bilinmeyen ellerde, kendisini çıkmazlar içine bu denli sürüklememiştir.

Bu konuyla ilgilenen sıradan insanlar, bilim adamları ve dinî sistemlerle uğraşan din sosyologları kendilerine “Şamanizm nedir, kime şaman denir, tarihi başlangıcı nereye kadar uzanmaktadır?” sorularını devamlı olarak sormuşlardır.

Şaman kimdir; kime Şaman denir; nasıl seçilir veya nasıl Şaman olunur; Şaman bir din adamı mıdır; hipnozcu, hokkabaz, şarlatan veya akıl hastası mıdır? Bütün bu sorular cevabını aramaya devam ediyor.

Rusya’da, Amerika, Büyük Britanya, Fransa, Almanya, Macaristan, İtalya, Finlandiya, Hindistan, Çin, Japonya ve İsveç’te üniversiteler kendi bünyelerinde, içinde Şamanizm uzmanları olan akademik ve bilimsel araştırma merkezleri ve disiplin dersleri okutulan bölümler kurmuşlardır.

Türkiye, antropolojik, etnografik, folklorik açıdan bakıldığında, üniversitelerinde Şamanizm dersleri okutulmayan ve uzman yetiştirilmeyen ülkeler grubuna dâhildir.

Avrupalı bilim adamları ve araştırmacılar Şamanizm ile XVII. asırda gezginlerin, seyyahların, diplomatların ve bazı araştırmacıların yayımladıkları notlarla tanışmışlardır. Bu kaynaklar giderek artmış ve bu konuda yazılanlar XIX. asırda çoğalmış ve XX. asırda insanların beklentilerinin aksine Şamanizm’le ilgili araştırma ve çalışmaların geçmişle kıyaslandığında bir hayli çoğaldığı görülmüştür.

Şamanizm’in yalnız Merkezî Asya, Sibiryâ, Batı Avrupa’da doğmuş olduğunu ve buralarda yaşamakta olduğunu iddia eden araştırmacıların yanında, bazı bilim adamları Şamanizm’in Asya, Kuzey ve Güney Amerika, Afrika ve Kafkaslarda doğduğunu ve yaşamakta olduğunu iddia etmektedirler.

* Yrd. Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İngilizce Öğretmenliği Ana Bilim Dalı

Üzerinde metalden kesilerek yapılmış kuş ve çeşitli hayvan şekillerini taşıyan bir Şaman'ı, yüzü kapalı, boynuzlu maskesiyle gören sıradan bir insan ona hayran olur ve çok şaşırır. Şaman'ı gördüğü an, hayatı boyunca hafızasında kalır. Şaman'ın elindeki “bengir”iyle yürekleri hoplatan dansıyla kendi “balağan”ında yarattığı atmosferi unutmak pek kolay bir iş değildir.

Şaman'ın bu dansını görenler irkilir. Bazıları ürperti geçirir ve korkar. “Balağan”ın içindeki ocaktan yükselen loş ateşin ışığında yaşanan bu an, kolayca hafızalardan çıkmaz. Bizim Türk Kamlığı olarak bildiğimiz, Şamanizm'in, tek tanrılı dinlerde görüldüğü gibi bir inanç sistemi ve kesin kuralları mevcut değildir. Şamanizm'i tarif ederken ona, Orta Asya ve Sibirya bölgesini çevreleyen dinlerden, çeşitli yollarla etkilenmiş ve zamanla kendi kültür kimliğini oluşturmuş bağımsız bir “kültür ocağıdır” denilebilir.

Yaptığımız saha araştırmalarından çıkardığımız sonuca göre, Türk Şamanizmi; Orta Asya, Batı ve Doğu Sibirya Türk kültürü başta olmak üzere, geniş anlamda Türk Dünyasının yaşayıp, bugüne kadar yaşattığı Türk kültürünün bel kemiğidir denilebilir. Türk kültürü, bir anlamda, Şamanizm ekseninde döner.

Orta Asya, Batı ve Doğu Sibirya “tayga”larına yaptığımız saha araştırmaları sırasında, Saha Sire’de bile, Türk topluluklarının, Sahaların söyledikleri gibi belirtmek gerekirse; “uluslar”ın yaşadıkları ve geçimlerini temin için yaptıkları işlere bağlı olarak, Şaman inancıyla ilgili unsurlar ve yakarılar büyük değişiklikler göstermektedir.

Saha Sire’nin başkenti Yakutsk ve çevresinde geçimlerini balıkçılıkla sağlayan Sahaların bölgesinden, daha kuzeye doğru uzaklaştıkça, deniz memelileri avlayan ve Şaman kültürü içinde yaşayan topluluklarla, ren geyiği sürülerine çobanlık eden Sahaların Şaman gelenekleri ve merasimlerinde mutlak ve kesin hatlarla ayrılmış farklılıklar göze çarpmaktadır.

Kesin olarak, Orta Asya ve Sibirya Türkleri arasında yaşamakta olan Türk Şamanizmi’nin nerede ve ne zaman başladığını tespit etmek oldukça güçtür. Elimizde mevcut tarihî kalıntılar ve Sibirya’da kayalara çizilmiş tarih öncesi kaya resimlerinden ilk Türk Şaman geleneğinin Sibirya’nın kuzeyinde yaşayan Türk topluluklarından yaban hayvanları avlayarak onlarla hayatını devam ettiren ve hayvanların “ruh dünyası”yla bağ kurduklarını söyleyerek yaşayan, Türk toplulukları arasında doğup yayıldığını söylemek mümkündür.

Türk Şamanizmi’nin doğuş, gelişme ve yayılma tarihini kesin hatlarıyla tespit etmek oldukça karmaşık ve zor bir iştir. Sosyal antropoloji metot ve tekniğiyle tespit edilen folklor, halk inançları ve bunların en önemli kolunu oluşturan destan numuneleri, fiziki antropoloji ve tarih ilmiyle uğraşan bilim adamlarının ve uzmanlarının taleplerine cevap verememektedir.

Bu sahada çalışan bilim adamları, kesin fiziki delil istiyorlar. Oysa sosyal antropoloji ve folklor uzmanlarının elde ettikleri sözlü halk edebiyatı ürünleri üzerlerinde herhangi bir tarih taşımıyorlar. Kesin tarih tespit etme konusunda asıl

zorluk işte burada başlıyor. Sibiryâ “tayga”larında yaşayan Türk Şamanları’nın, ruhlarının kendi bedenlerinden çıkarak başka ruhlarla buluşması, gökyüzüne yükselip ve yeraltı dünyasına seyahat ederek yerin yedi kat derinliğine inmesi, oradan sağ olarak geri dönüp tekrar canlanması, gördüklerini etrafındakilere anlatması; bizlere Sibiryâ’da yaşayan Kuzey Türk Şamanizmi dairesi içinde yaşayan Türk Şamanları’nın ruhlarının, çifte görev yapabilecek bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir. Yapmış olduğumuz saha araştırması sırasında, Orta Asya ve Sibiryâ’da yaşayan Türk Şamanizmi’nin prensiplerinden ve özelliklerinden anladığımıza göre, Şaman’ın sahip olduğu “iki ruhtan biri”, Şaman trans vaziyetindeyken veya yarı uyku hâlindeyken, Şaman’ın bedenini korumaktadır. “Diğer ruhu”, Şaman’ın vücudundan çıkarak, serbest bir şekilde gökyüzünün derinliklerindeki veya yeraltındaki “kara ruhlarla” buluşabilmektedir. “İki ruhlu” Şamanlık, Sibiryâ Türk Şamanlığının en belirgin özelliklerinden biridir denilebilir.

Sibiryâ Türk Şamanizmi’nin asıl ana kaynağını nereden aldığını tespit etmek ancak elde mevcut ve bundan sonra elde edilebilecek küçük parçaların birleştirilmesiyle mümkün olabilecektir kanaatini taşımaktayız. Sibiryâ’da kayalara çizilmiş tarih öncesi resimleri ve mağaralardan bulunan tarih öncesinden kalma fiziki delillerden ve kalıntılardan hareket ederek, tarihin ilk çağlarından beri insanların tabiatüstü olaylara ve üstesinden gelemedikleri güç kaynaklarına büyük saygıyla yaklaştıklarını ve onlara olağanüstü değer verdiklerini anlamaktayız.

Doğu ve Güney Sibiryâ’da bulunan tarih öncesine ait bölgelerden elde edilen belgeler, burada tarih öncesi dönemlerde yaşayan insanların, büyük bir güç kaynağına saygı duyma ve ona tapınma isteğinin, Taş Devri’nden de öte, yüz binlerce yıl öncesinden başladığını gösteriyor.

Mircea Eliade, *Shamanism: Archaic Techniques of Ecstasy* (1964) adlı eserinde, sözü edilen konuya açıklık getirerek, ruhların uçması ve seyahat etmesi esasını bünyesinde barındıran Şamanizm’in, *Paleolitik* çağda doğduğunu, Budizm içinde, Lamaizm ve hatta eski Uzak Şark ve Güney Asya topraklarında yaşayan inançlarla beslenip geliştiğini kaydetmektedir.¹

Eliade’in, Şamanizm’in doğuşunu Avrupa’ya ve Avrupa’da yaşanmış Taş Devri öncesine bağlamağa çalışması, Orta Asya ve Sibiryâ’da, bildiğimiz kadarıyla, tarihin var olduğu günden beri yaşayan insanların kayalara çizmiş oldukları resimleri gömemezlikten gelerek onların varlığını hiçe saymak gibi algılanabilir. En azından biz böyle düşünüyoruz.

Orta Asya ve Sibiryâ’da bulunan kaya resimleri bilim adamları tarafından, ilk Türk Şamanizmi’nin, Milattan Önce iki bininci yıla kadar uzanan fiziki delilleri olarak kabul edilmektedir. Baykal Gölü’nün çevresinde bulunan kaya resimleri, Şamanların, Milattan Önce iki bininci yılların ortalarında, Türk Şamanları’nın mevsimlik merasimler düzenlediğini göstermektedir.²

1 ELIADE, Mircea, *Shamanism: Archaic Techniques of Ecstasy*, New York, 1964, s.11.

2 OKLADNİKOV, Alexey P., *Neoliti i bronzovyi vek Pribaikala, Vol: III*, Moskva, 1955, s. 344-348.

Türk topluluklarının Sibiryâ ve civarında yaşadığı tarihî topraklarda Rus ve bağımsız bilim adamları tarafından 500 000 (beş yüz bin) den fazla kaya resmi tespit edilmiştir.

Bu kaya resimlerinde, bu bölgede yaşayan Türk topluluklarının yaşadıkları hayat tarzı açıkça gösterilmektedir. En önemlisi; bu kaya resimleri arasında Türk Şamanlarının yer aldığı belirgin bir şekilde görülmektedir. Yazıyla belge bırakılma dönemi Türkler arasında henüz başlamadan önce, bu kaya resimleri Türk milletin geçmişi bize kadar taşımış fiziki tarih belgeleridir. Bu resimler, bazı yerlerde kayalara oyulmuş, bazı yerlerde ise, kayalara kabartma şeklinde işlenmiştir.

Ural Dağları'ndan, Pasifik Okyanusu'nun kıyılarına kadar uzanan 10 000 kilometrekarelik bir sahaya yayılmış olan bu kaya resimleri, bazı yerlerde yüz bin tanesi aynı bölge içinde yer almaktadır. Sibiryâ'da Türk topluluklarının hayatını anlatan kaya resimlerinin incelenip, çözülmesinde en büyük zahmeti, Rus bilim adamı Alexsey Okladnikov'un çektiğine şahit olmaktadır.

Okladnikov'un tespit ettiği kaya resimleri arasında, özellikle, “*elk*”, Kanada geyiğinin, yaşadığı bölgelerde MÖ 2 ve MÖ 1. bin yıla ait Türk hayatını yansıtan kaya resimleriyle karşılaşmaktayız.

Bu kaya resimleri, Asya Hunları ve diğer Türk topluluklarının hayatını anlatmaktadır. Amur Nehri'nin aşağı bölgesinde yaşayan Türk boylarına ait olduğu Rus bilim adamları tarafından kaydedilen Şaman maskeleri, büyük bir dikkatle kayalara işlenmiştir.

Kaya resimleri arasında yer alan “insan iskeleti” şeklindeki tasvirler, etinden ayrıldığı açıkça belli olan Şaman figürleri ve maskeleri burada, Türk Şamanlarını sembolize etmektedir. Türk Şamanizmi'nde maskeler, kırsal bölgelerde olduğu kadar, orman ve orman yanı bölgelerde yaşayan Türk toplulukları arasında da bilinen ve kullanılan bir ayin aracıdır.

Amur, Ussuri, Sufyun Nehirlerinin aşağı kısmında, Amur Nehri'nin Sakaçi-Alyan bölgesinde 19 kaya resminin yer aldığı büyük bir “resim” grubu bulunmuştur. Sakaçi-Alyan bölgesindeki bu kaya resimlerinde daha çok, Şamanların ruhlar âleminde gezerken tanınmamak için yüzlerine taktıkları maskelerden oluşan motifler yer almaktadır. Bu kaya resimleri arasında insan iskeleti şeklindeki çizimler, Şamanların bazı hâllerde etinden ayrılarak, ruhlar âlemini gezdiklerini, sonra geri dönerek ve etlerini yeniden birleştirerek, eski hâllerine geri döndüklerini yolunda hâlâ yaşamakta olan bir Şaman inancını temsil etmektedir. Bu kayalıklara çizilen tarih öncesi kaya resimlerinde, Şamanların ruhlarından en çok yararlandıkları hayvanlar arasında ayı ve “mus” geyikleri yer almaktadır.

Saha Sire'de (Yakutistan'da) kayalara çizilmiş resimlerden, özellikle Türk toplumunu ilgilendiren kaya resimlerinden, onların geçmişte nasıl hareketli bir hayat yaşadıklarını görebilmekteyiz. Bu kaya resimlerinde yer alan Türkler,

genellikle at sırtında ve savaş durumunda gösterilmişlerdir. Lena Nehri'nin(Uluhan Örü Nehri) kaynağına doğru, Kulenga bölgesinde yer alan kaya resimlerinde, silahlı ve savaşırken resmedilmiş atlılar görülmektedir.

Rus bilim adamı A.P. Okladnikov, *Angara* Nehri ve onun kollarının oluşturduğu vadide, renkli, özellikle “kırmızı” renkle çizilmiş kaya resimleri üzerinde dikkatle çalışmıştır.³ Burada yer alan kaya resimlerinde çoğunlukla sürüler hâlinde hareket etmekte olan Mus geyiği, Kanada geyikleri görülmektedir. Bugün bile, Sibiry tundralarında ve taygalarında yaşayan Saha Türklerinin hayatında, geyik sürülerinin önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla, bu bölgede yaşayan Türk Şamanlarının “geyik boynuzları”ndan yapılmış başlıklar takmasının ve geyik boynuzlarıyla bezenmiş maskeler takmasının sebebini anlamak zor olmasa gerek. Aynı kaynaktan Okladnikov, bulunan kaya resimlerinden kayda alınan 1, 3, 4, 19, 20, 22–26, 34–38, 50–57, 153–156. levhalarda ve özellikle 13. levhada Türk atlısını göstermektedir.

Angara Nehri'nin geçtiği vadide bulunan kaya resimlerinde, batılı bilim adamlarından bazılarının “*horned devil*-boynuzlu şeytan” diye tanımladıkları Şaman figürleri yer almaktadır⁴. Oysa Türk Şamanları arasında yaygın olan geleneğe göre, Şamanların, karanlık dünyaya ve ruhlar âlemine seyahat ederken, ruhlar âleminde kendi yakınları ve akrabaları tarafından tanınmamak için, yüzlerine bölgenin hâkim olduğu hayvanın boynuzlarından yapılmış “geyik boynuzlu” maskeler taktığını yapmış olduğumuz saha araştırmaları sırasında kaynağından öğrendik.

Yakut Şamanları'nda “Ana Hayvan” veya “Hayvan Ana” ve bu arada eski Şamanların yaşayan ruhu büyük rol oynar. “Hayvan Ana”, Yakut Şamanı'na görünmeyen bir ruh *şeklinde* yardım eder. Bu ruh kendini ölüm veya doğum anlarında gösterir. Yakut Şamanları'na yardım eden gizli ruh, “Hayvan Ana”, çoğu zaman tüyleri demirden bir kuş şeklinde görünür. Tüyleri demirden olan bu koruyucu kuş şeklindeki “Hayvan Ana” Şaman'ın sahip olduğu ağacın bir dalında tünür.⁵

Ob-Uygurlardan olan Hanti ve Mensilerde, Şaman'ın mutlaka yedi tane yardımcı hayvanı olmalıdır. Hayvan şeklinde kendisini gösteren yardımcı ruhlar, Şaman'a çeşitli zorluklarda yardım ederler. Coğrafyanın değişmesi ile Şaman'a yardım eden bu hayvanların da türleri coğrafyaya bağlı olarak değişir.

Şamanlara yardım eden yedi yardımcı hayvan ruhu genellikle ayı, geyik, kurt, at, yılan, balık veya kuş şeklinde görünür. Kuş şeklindeki ruhlar, kuzeye doğru gidildikçe kartal ve baykuş şeklinde kendini gösterir. Sahillere yaklaştıkça, bu hayvanlar, Şaman'ın su altındaki seyahatine yardım eden çeşitli deniz hayvanları şeklinde görülürler.⁶

3 OKLADNIKOV, A.P., *Petrogrify Angary*, Leningrad, 1966.

4 OKLADNIKOV, *age*.

5 SIIKALA, Anna Leena, HOPPAL Mihaly, *Studies on Shamanism*, Budapest, 1992. s. 9.

6 SIIKALA, *age*, s. 9.

Yakut Şamanları'nın, ruhî seyahat ve hastaları iyileştirmek için giriştikleri uğraşta kendisine yardım eden “Hayvan Ana” şeklindeki varlıklarla münasebetleri oldukça karmaşık görünür. Öbür dünyaya, yeraltı dünyasına ve denizlerin altındaki seyahatlerinde Yakut Şamanı'na yardım eden ruhlar Şaman'la beraber seyahat ederler. Şaman'a seyahatinde yardım eden ruh, coğrafyaya bağlı olarak o yörenin bilinen bir hayvanı kılığında eşlik eder.

Yakut Şamanı, kötü ruhlara karşı uğraş verirken onlarla, “Hayvan Ana”lardan birinin kılığına girerek savaşıır. Bu hayvanlar çoğunlukla geyik olmaktadır. Yardımcı ruhlar Yakut Şamanı'na öbür dünyaya yaptıkları seyahat ve mücadelesinde yardım eder.

Yakutistan'da Türk Şamanların yaptıkları dinî ayinlerde kullandıkları en önemli alet ellerinde çaldıkları “*bendir*”dir. Yakut Şamanı, öbür dünyaya veya yeraltı dünyasına herhangi bir sebeple seyahat ederse, elinde çaldığı bendirle kendisine yön tayin eder. Bazen Şaman'ın yardımcılığını yapan başka bir şahıs, Şaman'a yol göstermek için devamlı olarak bendir veya davul çalar.

Davulun sesini takip eden Yakut Şamanı öbür dünyadan veya yeraltı dünyasından yeniden ışıklı dünyaya geri döner. Davulun sesi kesilirse, Şaman öbür dünyadayken yolunu şaşırır ve yeraltında kalabilir.

Davul, Yakut Şamanı'nın yeraltı dünyasında yaptığı seyahatinde ona yol gösterir. Yakut Şamanı'nın öbür dünyaya seyahatinde elindeki davul, Şaman'ın bindiği “At”, elindeki tokmağı ise “Kamçı”sidir. Şaman'ın davulu, onun üzerine binerek yol aldığı ve bazen de gökyüzüne uçuşunu sağlayan en önemli bir unsurdur.⁷

Yakut Şamanları'nın öbür dünyaya ruhlarla konuşmak için gittikleri seyahatte kullandıkları davulun kasnağı ve elindeki tokmağı çok önemli bir unsur olarak görülür. Şaman'ın elindeki davulun etrafındaki çıkıntılarının sayısı, Yakut Şamanı'nın gücünü ve “mertebesi”ni gösterir. Şaman'ın elindeki davulun kasnağı ve tokmağı, Yakut Türklerince çok mukaddes bilinen “Hayat Ağacı”nın dallarından yapılmıştır. Yakut Şamanı'nın elindeki davulun kasnağına gerilen deri ise, Şaman'a yardım etmek maksadıyla hayvan şekline girmiş “Ulu Ruhlar”ı temsil etmektedir. Yakut Şamanlarının kullandıkları davul–tokmaktan başka dikkati çeken en önemli unsurlardan biri de onların giydikleri elbise ve takındıkları bazı fetiş ve gerdanlıklardır. Şamanların giydikleri kıyafetler, Orta Asya, Kuzey Asya ve diğer bölgelerde birbirinden farklıdır.

Kuzey Amerika'da yaşayan Inuit Şamanları ile Kuzey–Batı Sibirya Şamanlarının kıyafetlerinde büyük benzerlikler görülür. Kuzey–Batı Sibirya Şamanları ile Nentsy (Samoyed) Şamanları'nın giydikleri “baş bezekleri” büyük benzerlikler gösterir. Kuzey Amerika'da Bering Boğazı civarında yaşayan Kızılderili kabileleri ile Orta Asya, Güney Sibirya ve İç Asya Şamanları'nın baş bezemeleri arasında büyük paralellikler vardır.⁸

7 SIIKALA, *age*, s. 9.

8 SIIKALA, *age*, s. 10.

Yakut Şamanları'nın giydikleri elbiseler tabaklanmış ve hasıl edilmiş deri veya dokuma kumaştan yapılmaktadır. Şaman elbisesinin üzerine çeşitli şekillerde kesilmiş, demir, metal, kemik, bunlardan başka insan ve hayvan ruhunu temsil eden, kumaştan kesilmiş insan veya hayvan şeklindeki figürler asılmıştır.

Yakut Şamanları'nın sırtında, onların karanlık dünyaya yapmakta oldukları seyahatte yoluna ışık tutsun diye, metalden kesilmiş “ay” ve “güneş” şeklinde parçalar dikilir. Metalden kesilmiş ay ve güneş şeklindeki diskler, Yakut Şamanı'nın elbisesinin sırtını süsler. Yakut Şamanı'nın baş bezeğine, elbisesinin kollarına dikilen tüyler ve baş bezeğine ilave edilen geyik boynuzları, Yakut Şamanı'nın kullandığı hayvan ruhlarının kaynağını belirler. Bu tüy ve boynuzlardan, Yakut Şamanı'nın hangi hayvanların ruhundan yararlandığını öğrenmek ve anlamak mümkün olur.

Altay bölgesindeki Şamanların elbisesini “kartal” ve “baykuş” teleği Kuzey Sibirya'da ise, geyik boynuzu, Samoyed ve Ket'lerde ise, ayı tırnağı kullanılır.⁹

Yakut Şamanları elbiselerine demir ve metallere başka çeşitli hayvan kemikleri de asmaktadır. Yakut Şamanı'nın dinî merasimlerde giydiği elbisesi başka bir kabileye verilemez veya satılamaz. Şaman'ın kullandığı ve üzerinde sembollerini taşıdığı yardımcı hayvanların ruhları, ancak o Şaman'ın mensup olduğu yöre ve kabileye aittir.

Eğer Yakut Şamanları'ndan birisi kendisine yardım eden ruhları serbest bırakmak istiyorsa, o zaman sırtındaki Şaman hırkasını çıkarır ve ormanda bir ağacın dalına asar. Şaman'a yardım eden ruhlar, kendi rızaları ve istekleri ile Şaman'ın elbisesinden ayrılır ve arzu ettikleri herhangi bir Şaman'ın merasim elbisesinde yer alırlar.

Angara Nehri'nin geçtiği vadide bulunan kaya resimlerindeki “boynuzlu” Şaman figürlerinin yanı sıra, Kamennyy *Ostov* bölgesinde “etinden sıyrılmış” sadece iskelet şeklinde görülen Şaman resimlerini görmekteyiz. Türk Şamanları'nın “etinden ayrıldıktan” sonra, ruhlar âlemine seyahate çıktığını, geri döndükten sonra tekrar ayrılan parçaları yerine koyarak, ayağa kalkıp yürüdüğünü Saha Sire'ye yaptığımız saha araştırması gezisinde yerli Şamanlardan ve folklor sahasının yerli bilim adamlarından dinledik.

Baykal Gölü civarında *Bukhta Aya*'da bulunan kaya resimlerinin MÖ 2 bininci yılda bu bölgede yaşayan Türk boylarına ait olduğu A. P. Okladnikov tarafından dile getirilmektedir.¹⁰ Burada bulunan Şaman resimlerinin “iki boynuzlu” maskelerle çizildiğine değinen Okladnikov, bunların hayvan figürleriyle ve iskelet şeklinde resmedilmiş Türk Şamanları olduğunu anlatmaktadır.¹¹ Bu kaynak özellikle Türk

9 SIIKALA, *age*, s. 10.

10 OKLADNİKOV, A.P., *Petroglify Baykala-pamyatniki drevney kultury naradov Sibirii*, Novosibirsk, 1974.

11 OKLADNİKOV, *age* özellikle 4, 10 ve 19. levhalar.

şamanlar üzerinde dikkatle durmakta ve bazı kaya resimlerinin Türk Şamanları temsil ettiğini kaydetmektedir.¹²

Tarih öncesi Türk boylarının yaşadığı Altay ve Tuva bölgelerindeki kaya resimleri, MÖ 4 bininci yıla aittir.¹³ Türklerin yaşadığı hayatı anlatan kaya resimleri çoğunlukla kayalara sivri uçlu bir aletle oyulmuş olarak günümüze kadar kayalar üzerinde yaşamıştır. Bunların yanı sıra, *Elangash* bölgesinde, kabartma tekniği ile kayalarda yer alan resimler görülmektedir. Bu resimlerden, Türklerin kışın fırtına ve kasırgasından korunmak için Altay bölgesini seçtikleri anlaşılmaktadır. *Elangash* bölgesinde bulunan kaya resimlerinde bugün bile bu bölgede yaşamakta olan “*Yak*” denilen Orta Asya bizonlarından yük hayvanı olarak yararlanıldığı ve “çift tekerlekli” arabaların kullanıldığı açıkça görülmektedir.

Bu bölgede bulunan kaya resimlerinden özellikle 1 ve 68 numarayla kayda alınan kaya resimlerinde atın üzerinde, elinde bir bayrak tutan süvarinin Türk olduğu altı çizilerek Okladnikov tarafından ısrarla belirtilmektedir.¹⁴ Atlarıyla dörtlü giden iki süvarinin ise, *Hun* atlısı oldukları kayıtlarda yer almaktadır.

Tuva Eli’nde, *Yenisey* Irmağı’nın kaynağına doğru, *Uluğ Khema* (Büyük Nehir) vadisinde birbirinden farklı bölgelerde bulunan kaya resimleri, Türk kültür tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Türk kamlığı ve Türk Şamanizmi’nin Türkler arasında yayılması noktasından ele alındığında, *Uluğ Khema* vadisinde bulunan çarpıcı güzelliğe sahip, birbirinden ilginç “boynuzlu” 70 Şaman maskesinin önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.¹⁵

M.A. Devlet’in üzerinde çalıştığı kaya resimlerinden kayda geçen, özellikle, 4–7, 10–20 ve 68. levhalarda “boynuzlu şaman” figürlerinden sıkça bahsedilmektedir. Bu tutanaklar ve kayıtlar Türk kültür tarihi açısından oldukça ilginçtir. Bu maskelere Şaman kültürü açısından yaklaşıldığında, 70 Şaman maskesinin her birinin kendi başına bir bilinmeyen resmi olduğu ortaya çıkmaktadır. Yaptığımız saha araştırmalarından edindiğimiz bilgiye göre, Şaman, ruhlar âlemine yaptığı seyahatlerde, oralarda karşılaşabileceği kendi yakınları ve akrabaları tarafından tanınmamak ve onlardan korunmak amacıyla takılmaktadır.

Uluğ Khema vadisindeki *Mugur Sargol* bölgesinde bulunan kayalara çizilmiş bu Şaman maskelerinin yanı sıra, Bronz Çağına ait olduğuna inanılan “iki tekerlekli savaş arabaları” çizilmiştir. Türk kültürünün belgeleri açısından önemli olduğu kaydedilen kaya resimlerinden bir grubu da, Yenisey Nehri boyunca uzanan ve *Hakas Elinde* bulunan Oglakhty bölgesinde tespit edilerek kayda alınmıştır. Buradaki kaya resimlerinin MÖ 1. bin yıla ait olduğuna inanılıyor. Buradaki kaya resimleri arasında, özellikle, iki atı tek başına zapt etmeğe çalışan bir süvari dikkati çekmektedir. Bu kaya resimleri arasında ayrıca “sığır”ların

12 OKLADNIKOV, age özellikle 11 ve 12. levhalar.

13 OKLADNIKOV, A.P., *Petrogrify doliny reki Elangash*, Novosibirsk, 1979.

14 OKLADNIKOV, age özellikle 1 ve 68. levhalar.

15 DEVLET, M.A., *Petrogrify Uluğ-Khema*, Moscow, 1976.

da resmedildiğini görüyoruz. Buradaki kaya resimleri arasında atların “iskelet” şeklinde çizilmeleri dikkati çekmektedir.¹⁶

Şamanizm bazı kaynakların ve kişilerin kasıtlı olarak iddia ettikleri gibi, bir “din” değildir. Kendi başına bir dinî inanç olmadığı gibi, herhangi bir “mezhep” veya “tarikat” hiç değildir. Şaman kültürü ve kamlık inanç ve prensipleri açısından bakıldığında, Orta Asya Türk kültür mirasımızın orta direğidir. Şaman kültürünü bu felsefeyle ve maksatla ele alır incelersek daha az yanlışlığa düşer ve daha az yanlış yapmış oluruz.

Orta Asya Türk toplulukları arasında Gök Tanrı inancı vardır. Eğer İslamiyet’ten önce Türklerin sahip oldukları din kastediliyorsa, Türkler Gök Tanrı dinine inanıyorlardı. Sözü edilen bu Gök Tanrı inancı bilimsel olarak herhangi bir önyargıyla hareket edilmeden incelenecek olursa, tek Tanrılı dinlerden önce Orta Asya ve Sibiryâ Türklerinin inandıkları ve tek Tanrılı dinlere en yakın dinin Gök Tanrı dini olduğu gerçeği ortaya çıkar.

Bugün Sibiryâ “taygaları” ve buzlarla kaplı tundralarında yaşadığına bizzat şahit olduğum Şaman kültürü, gün yüzü görmemiş karakter ve özellikleriyle Türk’ün henüz keşfedilmemiş tarihi hazinesidir. Bugün yaşanmakta olan Türk kültürünün temelindeki köşe taşlarından biri olan Şaman kültürü çok değişik ve yanlış çarpık metotlarla “incelenmeğe” çalışılmış ve “din” olarak ortaya atılmıştır. Kesinlikle bu doğru değildir ve Şaman kültürünün bir din olarak algılanması ve “Türklerin dinidir” tekerlemesiyle ortaya atılmasında karanlık maksatlar yatmaktadır diye konuya hassasiyetle ve dikkatle yaklaşmakta fayda görüyoruz. Bugün İslam dini içerisinde yaşamakta olan, Şaman kültürünün ana öğeleri derinliğine ele alınıp incelendiğinde, İslam’a en sadık ve İslam’ı en iyi şekilde yaşayan müminlerin ve içinde namaz kıldığımız ibadethanelerin bile Şaman kültürü ile ne kadar iç içe yaşamakta olduğunu görürüz.

Türkler İslamiyet’i kabul etmişlerdir ve sahip oldukları eski Şaman kültürünü kabullendikleri Müslümanlık içine taşımış ve yaşayıp, yaşatmışlardır. Bugün, İslamiyet’in yapısında ve özünde olmayan birçok Şaman âdet ve geleneğini İslamiyet’i sonradan kabul eden Türkler, hâlâ İslamiyet’in içinde yaşatmaktadırlar. Şaman kültürüne ait bazı inançların İslam dini içerisinde yaşatılmasının sebebi bu olsa gerek.

Türklerin eski dinî inançları konusundaki tarihi bilgileri eski Çin kaynaklarından öğrenmekteyiz. Bununla ilgili en eski bilgiler Çinlilerin “Wey-Şu” ve “Sui-Şu” belgelerinde yer almaktadır. Bu iki belgede yer alan bilgiler hem birbiriyle uyuşmaz ve hem de kolay anlaşılmaz.¹⁷

Türklerin dinleri ve eski kültürleriyle ilgili en eski bilgilerin tarihi Çin kaynaklarında gizli olduğunu biliyoruz. Birbirinden farklı olan Çin kaynakları

16 SHER, J. ve BLEDNOVA, N., *Reportorie de Petroglyphs Asie Centrale*, Paris, 1994.

17 GUMİLEV, L.N., *Eski Türkler*, İstanbul, 1999, s. 115.

Türk dinini tam olarak izah edemediği için, bugün bu konuda araştırma yapan Türk ve diğer milletlere mensup bilim adamlarını çıkmaza sokmakta ve ister istemez “Çin’in farklı kaynaklarındaki bilgiler birbiriyle tezat teşkil ediyor” şeklinde kayıtların düşülmesine sebep oluyor.

Çin’in eski “Wey-Şu” belgelerine göre, Türkler dinî törenlerinde bazı dinsel seremonileri yerine getirirken, hakan otağının kapısını mutlaka gün doğan tarafına getirilir. Hakanın otağa girişiyle, güneşin girişi arasında manevi bir bağ kurulmuş olur.

Devletin başında bulunanların atalarının ruhuna, yine onlara ait olan mağaralarda yılda bir defa kurban kesilir. Bu gelenek aynı inançla bugün de devam etmektedir. Her yıl Mayıs ayının 10 - 20. günleri arasında halk nehir kenarında toplanır ve Gök Tanrı’nın ruhuna kurbanlar kesilir.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Sahalar, bu bayramı, dinî maksatlı bu kutlamaları, her yıl Haziran ayının 21. günü Uluhan Örs (Lena) Nehri boyunda toplanarak yerine getirirler. Burada her yıl büyük şenlikler yapılır. Gök Tanrı’ya kurbanlar kesilir. “Dağlar gibi et yenir ve nehirler gibi bol kımızlar içilir.” Kurbanlar kesilip etler pişirilmeden ve kımızlar içilmeden önce, Şaman ilk önce “ateş”i doyurur ve ona kesilen kurbanın etinin en yağlı yerinden ve kımızın en iyisinden sunar. Birbirinden uzak köy ve kasabalarda yaşayan Türk boylarına mensup ve evlenme çağına gelmiş genç kız ve oğlanlar birbirlerini burada görüp beğenme şansını elde ederler. “Isıah” Bayramı, Sibiry Türklerinin sosyal yönünü sergilemesi bakımından ciddi olarak ele alınıp incelenmesi gereken bir olaydır. Türkün özü ve kültür varlığı bu bayramın inceliklerinde gizlidir. Sibiry Türkünü anlamak ve onu keşfetmek için *Isıah* Bayramının bilinmeyen sırlarını çözmek gerekmektedir.

Akdeniz sahilleriyle Çin’in Sarı Deniz’i arasındaki uzun yolu defalarca kat eden Türk soylu kervancılar bu uzun yolculuklarında çok değişik kültürler ve inançlarla karşılaşmış ve tanışma fırsatını elde etmişlerdir. Onlar, develerine yükledikleri denklere ipek ve değerli mallar taşıdılar ama bunun yanında birbirinden değişik fikir ve güzel sözleri değişik kültürlerin ürünlerini de bir yerden alıp başka bir iklime zihinlerinde ve beyinlerinde taşıdılar. İnsanlar bir yerden başka bir yere fiziki olarak göç ettiklerinde mensup oldukları millete ait ulusal kültür varlıklarını da kendileriyle beraber götürürler.

“İşği mukaddes bilme” inancı Saha Türkleri arasında yaygın olarak yaşamaktadır. Sibiry’ya 2001 yılının Mart ayında yaptığımız saha araştırması sırasında, başkent Yakutsk yakınlarında Ivan Gabışev-II’ nin mezarına giderken merhumun dul eşi bayan Dr. Gabışeva’nın Kangalas civarında Uluhan Örs (Lena) Nehri’nin donmuş suları üzerinde yağda kızartılmış pişileri (Alaacı) bir “Güneş “şeklinde karın üzerine dizip sonra “Nuo” ya dua etmesi ondan yardım dilemesinin sebebi budur. Buradaki “Nuo” hepimizin gözle görebileceğimiz “Gökyüzü” demektir ve hiçbir açıklamaya gerek kalmadan “en ulu” manasının

karşılığıdır. Bu eski Türk İnançlarında “Gök Tengri” demektir. Âlemlerin yaratıcısı “Nelata-Nuo” Türklerde “Göklerin Ruhu” manasında kabul görmektedir.

Göklerin ruhuna yani “Nelata-Nuo”ya yakarma bazı değişikliklere maruz kalmıştır. Fakat bu inanış 1900’lü yılların başına kadar bozulmadan kalabilmiştir. Göklerin Ruhu, Farsçada “Huda”, Orta Asya Türkleri arasında “Kuday” Amerika Yerlileri arsında “Great Spirit-Ulu Ruh” adını almıştır. Ululuk sıfatı olan bu ruh, Saha Şaman kültüründeki Ülgen ruhlarıyla aynı ululuktur. Bu yoldaki açıklamaya A.V. Anohin ve Gumilev’de de rastlamaktayız.

L.N. Gumilev, “*Hazar Çevresinde Bin Yıl*” adlı eserinde, Saha Türklerinin Milattan önce VI. yüzyılda Sibirya’nın soğuk tundralarından, Aral Gölü ve Hazar Denizi kıyılarına kadar indiklerini yazıyor. Sözü edilen bölgelere kadar inen Saha Türklerinin “Massagetler” adıyla buralara ün saldıklarını kaydediyor.¹⁸

K.V. Trever, Sahaların Aral ve Hazar Denizi kıyılarına indiğini doğrulayan çalışmasında bunların “Büyük Saha Ordası” olabileceği ihtimali üzerinde duruyor. Bu bölgeye kadar inen Sahaların asıl ana gövdenin bir kolu olduğuna dikkati çeken K.V. Trever, onların Mas-Saha-t-ta: Büyük Saha Ordası olduğunu ve Massagetler adıyla bilindiğini yazıyor.¹⁹

Sahalarla ilgili eski tarihî kayıtlara tarihçi Strabon’un eserlerinde de rastlıyoruz. Strabon, “*Coğrafya*” adlı eserinde, “...Tarihçiler yaptıkları araştırmalar sonucunda bu kabile hakkında doğru ve hakkani bilgi vermemişlerdir.” diyor.²⁰

Gumilev de Sahalarla ilgili kayıtlarında onların Hazar Denizi kıyılarına kadar inerek İran ve Kırım’a kadar yayıldıklarını belirtiyor. “MÖ VIII. yüzyılda Karadeniz kıyılarına yayılan İskitler (Sahalar) yerli Kimmerleri kovarak, ziraatçı orman-step kabilelerini itaat altına alıp, burada 500 yıl hayat sürdürdüler. Hellas (Yunanistan) ile ticaretlerini geliştirdiler. Büyük sanat eserleri ve orijinal kültür varlığını meydana getirdiler. Fakat MÖ 1.yüzyılda İskitler(Sahalar)e karşı soykırımına girişen Sarmatlar’ın kurbanı oldular. Burada şu sonuca varabiliriz, tekâmül dışardan gelen bir darbeye parçalanmıştır.”²¹

Sahaların Karadeniz kıyılarında büyük bir katliama maruz kaldıklarını defalarca tekrarlayan Gumilev bu katliamın tarihin derinliklerinde kalmış vahşi yüzünü su yüzüne çıkarmakta ısrar etmiştir.

“...Göçebe Sarmatlar. İskit (Saha) sınırından içeri dalarak kimi buldularsa öldürdüler. Bu bir fetih hareketi değil, bir imha hareketiydi ve böyle bir vahşete isim bulmak zordu. İskitler (Sahalar) ve tebaaları zar zor Kırım’a ve ülkenin diğer uçlarına kaçabildiler.”²²

18 GUMİLEV, L.N., *Hazar Çevresinde Bin Yıl*, İstanbul, 2000, s. 282.

19 TREVER, K.V., *Istoria Uzbekistana*, 1/46.

20 STRABON, *Coğrafya*, XI. Kitap, VI. Bölüm, s. 480.

21 GUMİLEV, *age*, s. 44.

22 GUMİLEV, *age*, s. 77.

Buradan anladığımıza göre, Karadeniz sahillerinde yaşamakta olan Sahalar, katliamdan kurtulmak maksadıyla Kırım bölgesine çekilmişlerdir.

Sahaların, Aral Gölü, Hazar Denizi sahilleri ve Karadeniz kıyılarından Pers topraklarına inerek orada Saha hükümdarı Arşak tarafından kurulan Arşaklar Devleti'nin varlığını uzun müddet sürdürdüğüne şahit oluyoruz. "...MÖ III. yüzyılın aynı döneminde Sarmatların akrabaları Parfiyanlar, Saha (İskit) hükümdarı Arşak'ın kumandası altında İran'dan Makedonyalıları kovarak Büyük İskender'in kurduğu Midya-Pers monarşizminin yerine güçlü bir devlet kurdular. Böylece 'bozkır' da yeni bir devir başladı."²³

"...Perslerin nazarında Arşaklar Turanlıydı, yabancı ve istilacıydı. Neticede, hanedan azalarının zayıflığı, kanunların bozulması, aralarında Parfiyanlardan türeyen kitlelerin de yer aldığı halkın başarısına zemin hazırladı..."²⁴

Gumilev Sahalar hakkında derin bilgiler vermekle, büyük bir noksanlığı doldurmuş, yolumuzu aydınlatmış, önümüzü görmemizi sağlamıştır. "...MÖ 161'de, Yueçiler, Kaşkar'ı Sahalardan aldılar ve yine MÖ 127 ve 123'te Parfiyanlar Saha saldırılarını durdurdular ve Milattan önce 114'te onları Merv vadisinden Doğu İran'a sürdüler. Milattan önce 58'de Sahalar Hindistan hükümdarı Vikramidit'i mağlup ettiler. Sahaların desteği sayesinde, Fraat Parfiya tahtına oturdu."²⁵

Sahaların Anadolu'ya da indikleri bu topraklarda uzun müddet yaşadıkları tarihçilerimiz tarafından bilinmekte ve tarihî kayıtlarımız arasında yer almaktadır. Saha ve İskitlere bugün başta İranlılar olmak üzere herkes sahip çıkmaktadır. En büyük hakem zamanın kendisidir.

Dünyanın en büyük kültür hazinelerinden biri ve Türk'ün millî kültürünün orta direği veya Sahaların diliyle dersek, "*Serge*"si diyebileceğimiz Şaman kültürüne, eğitim sistemimiz içinde yer vermekten çekinmemiz ve özellikle üniversitelerimizde Şamanizm araştırmalarına kayıtsız kalmamız ve akademik bir disiplin içerisinde ele alıp incelemekten korkmamız, doğrudan doğruya akademik bir cinayettir.

Bugün, Hunların torunları olduklarını inkâr etmiş olsalar bile, Macarlar, üniversitelerinin bünyesinde Şamanizm'i araştırma enstitüleri kurmuş ve başına da bu konuda doktora yapmış, bu gerçeklere Sovyet zamanında inandığı için hücrelerde hapsedilen, Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra serbest bırakılan değerli bir insan, Dr. Mihaily Hoppal'ı getirmişlerdir.

Orta Asya sınırlarını da aşan çok geniş bir coğrafya üzerinde yaşayan Türklerin oluşturduğu Türk dünyası çeşitli devirlerde çeşitli dinlere girip çıkmış, fakat sonunda kesin olmamakla beraber, çoğunluk olarak İslam'da karar kılıp kalmıştır diyebiliriz. Dünyanın başına bela ve aynı zamanda 600 yıl "efendi" olan

23 GUMİLEV, *age*, s. 77.

24 GUMİLEV, *age*, s. 78.

25 GUMİLEV, *age*, s. 111.

Türkler, neden İslam'da karar kıldılar? Bugün bu suale kesin olarak bir cevap veremiyoruz. Orta Asya'da Arapların yaptığı Türk katliamları, bizi bu konuda tarihimizi yeniden araştırmaya mecbur ediyor. Araştırıp, öğrenmemiz lazım.

Atatürk, zamanında bu konuya çok önemle eğilmiş ve Şaman Kültürünün araştırılması için Başkurdistan Türklerinden Abdülkadir İnan (1889–1976), Bolşevik Devriminden sonra Başkurt Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlık mücadelesi başarısızlığa uğrayınca 1925'te Türkiye'ye getirilmiştir.

O vakitler Atatürk sağdır ve genç Türkiye Cumhuriyeti'ni imar etmekle ve Türk kültürü ile ilgili teşkilatları kurmakla meşguldür. İnan, 1925'te Türkiyat Enstitüsüne asistan olarak alınır ve 1935'te Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine profesör olur. Şaman kültürü onun zamanında araştırmaya başlanır. 1954'te *Tarihte ve Bugün Şamanizm* adlı eserini yazar. Sonra, 1975 yılında *Eski Türk Dini Tarihi* okuyucularıyla buluşur. Bize Türk kültürümüzün Şaman kültürü içindeki zenginliklerini aktarır ve derin bilgiler verir.

Şaman kültürünün zenginliği sadece bugün değil, Kaşgarlı Mahmut zamanında da dikkati çekmiş ve derin İslami inanç ve duygularına rağmen, Kaşgarlı Mahmut, *Divânü Lûgati-t Türk*'te Şaman kültüründe çokça geçen kelimelere de yer vermekten kaçınmamıştır.

Şaman kültüründe yer alan kelimelerin Kaşgarlı Mahmut'un dev eserinde yer alması, bu konunun mutlaka derinliğine incelenmesi ve mutlaka Saha Sire'de saha araştırması yapılması gerektiğine en büyük delildir; mutlaka saha araştırması yapılmalı, Türkiye Türkü ulusal kültür varlıklarına Göktürk Kitabeleri gibi sahip çıkmalıdır.

Türk Şamanizmi'nin Kaynağına Doğru:Saha Sire, Loomtuka Köyü²⁶

Saha Yeri'nde takvimler 28 Mart 2001 tarihini gösteriyor... Başkent Yakutsk'tan sadece adını duyduğum ve hakkında birçok kitaplar okuduğum Saha Sire'nin "yüreğine" doğru bilim adamlarıyla birlikte yola çıktık. Her şeyi yine, Prof. Dr. Boris Popov hazırlamıştı. Arazinin şartlarına uygun güzel ve oldukça lüks bir minibüsle yola çıktık.

Yol boyu, şimdi rahmetli olan, Akademik Prof. Dr. Vladimir Larionov devamlı olarak bize engin bilgisiyle, vatanını ve milletini, bu arada sahip oldukları kültür hazinelerinin ne kadar zengin olduğunu anlatıyor. Sahaların atalarının nereden gelip buraya yerleştiğini anlatıyor.

Başkent Yakutsk'tan Prof. Larionov, Kazan Tatarlarından Prof. Dr. Talgaî S. Yusupov, Novosi-birsk'teki Rus Bilimler Akademisinden Termofizik

26 Burada yer alan Saha Şamanı Vasiliy Nikiforov'un yaşadığı Loomtuka köyündeki saha araştırmamızın bir kısmı ve karşılıklı konuşmalarımız, 28 Mart 2001 tarihinde Şaman Nikiforov'un "balağan"ında ses bandına tarafımızdan kaydedilmiş, Ankara'da Ayhal Gabışev tarafından Türkiye Türkçesine uygunlaştırılmıştır. A.A.Arslan

Enstitüsünün Başkanı Prof. Dr. Anatoly P. Burdukov, Moskova’da yeni kurulan Uluslararası Yakut Üniversitesinin Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Mihail Vasiliyev, beni evinde misafir eden ev sahibim değerli dost Prof. Dr. Boris Popov, Kangalas Valisi G.M. Artemyev ve genç, dinamik, İngilizce ve Japonca da dâhil dört dil bilen tercümanımız üniversitede araştırma görevlisi Andrei T. Nazarov, hep beraber benim hayallerimi gerçekleştirmeye, hakiki bir Türk Şamanını yaşadığı tabii ortamında, onların tabiri ile “Balağan” (otağ)ında görmek için Kangalas vilayetine bağlı Loomtuka köyüne herkesin hürmet ettiği Şaman Vasiliy Nikiforov’u ziyarete gidiyoruz.

Loomtuka köyüne vardığımda, kendimi zaman tüneli içinde 1500 yıl geriye kaymış gibi hissettim. Ne diyeceğimi şaşırdım. Etrafıma bakındım. Kendi kendime “Acaba beni Kars’a mı getirdiler?” diye mırıldanmağa başladım. Etrafımda ot “taya”ları, toprak damlı evler, tezek “kalakları”, at kızakları, otu tayadan kesmek için kullanılan “keski”, dirgen, yaba, tırmık, evin etrafına çekilen hasar, eve girmek için yapılmış “tırhiç” kapı, bacada eriyen kar suyunun akması için yine ağaçtan yapılmış “lüllük”, eriyen kar suyunu biriktirmek için altına koyulmuş ağaç “borçka”... Bunların hepsine bir de köyün güleç yüzlü cana yakın insanlarını görünce, insanın Türkiye’den 14 000 km uzaklıkta bir Türk diyarında olduğuna inanası gelmiyor. “Bu bizde de var.” demek yerine, “Biz buralardan giderken, bunu da beraberimizde buralardan götürmüşüz.” dememiz daha doğru olur diye düşündüm ve konuşmalarında hep; “Bunu da beraberimizde götürmüşüz.” şeklinde cümlelerimi dikkatle kurmağa çalıştım. Ben bunların burada hâlâ canlı olarak yaşamakta olduğuna sevinirken, Loomtuka yerlileri ve beraber gittiğimiz değerli dostlarımız ise benim bu kadar alet ve edevatın adını ve neye yaradığını bilmeme seviniyor ve heyecanlanıyordu. Kendimi, yeni bir şeyi keşfetmenin gururuyla “Türk bu, Sibirya Taygaları’nda ve Kars’ın yaylalarında da olsa aynı... El bir, dil bir, bel bir...” diye düşünmekten alamadım. Mart ayı olmasına rağmen yerli halkın hayretle karşıladığı pırıl-pırıl bir gün. Bahar gibi. Şaman Nikiforov’un evinin kapısında. Ne olur, ne olmaz diye yine de tedbir olarak kulağıma “Hürmette kusur etmeyelim” diye fısıldıyorlar.

Şaman Nikiforov’un evi, Sibirya Taygaları’ndaki böylesine bir köyde, görebileceğiniz ağaçla yapılmış en güzel “tomruk” evlerinden biri. Sarıkamış ve Kars’taki evler gibi, bir “dalan”la eve giriyorsunuz. Burası, rüzgârı ve şiddetli soğuğu kırmak ve evin oturma odasının kirlenmesini önlemek için alınmış tedbir olarak düşünülmüş. Ayakkabılarımızı çıkardık. Ellerimizi yıkadık ve yine açılmış bizi bekleyen sofranın başına oturduk.

Duvarda büyükçe bir ayı postu, onun üzerinde biraz yukarıda duvara yerleştirilmiş bir geyik boynuzu ve onun altına asılmış “Şaman Davulu”. Şaman davulunun köşelerini sayıyorum... Tam “dokuz” tirli(çıkıntı). Bu Şaman Nikiforov’un Şamanlık mertebesini gösteriyor ki, “Dokuz” tirli davulu en yüksek mertebeye ermiş Şamanlar kullanır.

Şaman Vasiliy Nikiforov'un neden bu kadar saygıyla anıldığını, bize "Hoş geldiniz" demek için odalarından çıkan 13 tane küçük çocuğu görünce daha iyi anladım. Şaman Nikiforov, rüyasında gördüğü bir olayı gerçekleştirmiş ve Rusya'nın çeşitli Cumhuriyet ve topluluklarından, savaş ve çeşitli olayların sonunda tamamen kimsesiz ve yetim kalmış çocuklardan 13 tanesini nüfusuna geçirerek onları evlat edinmiş. Yaşları 3 ile 18 arasında. Bir tanesini evlendirmiş ve bir tane de torunu var. Bu çocukları seçerken kesinlikle din, dil ve ırk ayırımı yapmamış, içlerinde bir tane de Çeçen yetimi vardı. "Ben de bu çocuklara şekerleme almanız için küçük bir yardımda bulunabilir miyim?" diye sordum. Şaman Nikiforov'la göz-göze geldik. Yüreğimin içinden geçenleri okumakta olduğunu hissettim..." Olur! Gönlünüzden ne kopuyorsa Valimiz Artemyev'e veriniz... O bana yetiştirir." diye gürlledi. Valiyle yan yana oturuyorduk. Kimse görmeden, onun avucuna masanın altından gönlümden kopan neyse onu sıkıştırdım. Vali gözlerime baktı. Yavaşça elindekini cebine götürdü. İkimizin de gözleri dolmuştu.

Yemekteki kısa sohbetten sonra Şaman Nikiforov'un özel "Balağan"ına (Otağ) gittik. Balağan, küçük otağ manasında kullanılıyor ve dışarıya açılan sadece küçük bir kapısı var ve penceresi yok. İçerisi çok sade ve temiz. Yerde sergi yok. Tamamen toprak. Sağ tarafta büyükçe bir ateşlik, ocak var. İçeride sadece tomrukların içeride kalan kısmı görünüyor. Duvarlar dışarıdan samanla karıştırılmış çamurla kuvvetlice sıvanmış.

Şaman Nikiforov, gereken izahatı verdikten sonra bizim hepimize hitaben sorumuz olup olmadığını sordu. Beni buraya getirme zahmetine katlanan dostlarımın hepsi fen bilimleriyle uğraşan kişilerdi. Hepsisi "Haydi Ahmet Ali... Meydan senin... Sor sorularını bakalım." der gibi bana baktılar. Yıllardır beynimi meşgul eden sorularım vardı. Bazılarına hiç olmazsa burada cevap alayım düşüncesinden yola çıkarak Şaman'ın tam gözlerinin içine baktım ve birkaç sorum olduğunu, istemezse cevap vermek mecburiyetinde olmadığını söyledim.

Bu arada, Şaman Nikiforov'un çok ilginç bir özelliğini keşfettim; eğer siz tebessüm ediyorsanız, o da size bağlı olarak tebessüm ederek konuşuyor. Eğer suratınızda gergin bir ifade varsa, onun da suratındaki ifade geriliyor. Yani, kendi yüz ifadenizi onun yüzünde görmeniz kesinlikle mümkün. Sizin yüz ifadenize göre, onun yüzü şekilden şekle giriyor. Bana sorularımı memnuniyet ve samimiyetle cevaplandıracağını belirtince rahatladım.

Söze, en önemli unsur olan Şaman "davulu"ndan başladım:

- Kaçınıcı mertebedesiniz?
- Dokuz!
- Hiç "yukarı" veya "aşağı" dünyaya seyahat ettiniz mi?
- Hayır! Henüz oralara seyahate çıkmadım.
- Neden? Yoksa korkuyor musunuz?
- Hayır korkmuyorum.

- Korkmuyorsanız, neden seyahate çıkmıyorsunuz?
- Henüz “yukarı” ve aşağı”ya gitmek için hazır değilim.
- Yoksa, size “davul” çalıp yol gösteren rehber yardımcı mı bulamadınız?
- Hayır, mesele “yardımcı” bulup bulmama meselesi değil.
- Mahsuru yoksa asıl sebebi sorabilir miyim?
- “Aşağı” ve “yukarı” dünyaya seyahat edebilmem için önce “ölüp” sonra tekrar “dirilmem” gerekiyor. Bu safhayı henüz yaşamadım. Hamım pişmedim. Şimdilik “Orta Dünya” işlerine bakıyorum, dedi.

Bu kısım ile ilgili cevabımı aldım. Evinde duvara asılı davulun kenarındaki çıkıntıları doğru saymış olmama sevindim. Demek ki “tirler” dokuzdu ve o dokuzuncu mertebede olan en yüksek yere erişmişti. “Ölüp” tekrar “dirilme” mişti. Demek ki, zamanı henüz gelmemiş. “Hamım, pişmedim.” demesinin sebebi bu olsa gerek, ölüp dirilen ve hatta “kemiklerinden ayrılan” tekrar birleşen Şamanların olduğunu okudum. Ama henüz benim böyle biri ile tanışma şansım olmadı. Sorularımı sormaya tekrar başladım:

- Hiç mistik rüya gördünüz mü?
- Evet, gördüm.
- Hangi ruhlar size yardım etti?
- Ayıların ruhları.
- Sizin yaşadığınız bu bölgede kuvvetli ve üstünlük kurmuş olan ruhlar var mı?
- Evet, var.
- Hangi ruhlar daha üstün, Bozkurtlar mı, Geyikler mi, Kartallar mı, yoksa Ayılar mı?
- Bizim bu bölgede ayıların ruhu daha güçlü.
- Bize gördüğünüz mistik rüyanızı anlatır mısınız?
- Anlatayım... Rüyamda bana doğru topallayarak gelen bir ayı gördüm. Bana doğru geldi, elini bana doğru uzattı ve beraberce “tayga”nın derinliklerine doğru yürüdük. Her şeyi, pırıl pırıl, dupduru, içtiğim su kadar temiz ve berrak bir şekilde gördüm. Sonra beni geri getirip evimizin önüne bıraktı. Uyandığımda, gece yarısıydı. Yatağımdan dışarıdaydım ve yatak kıyafetimle evin kapısının önündeydim. Evin kapısı içerden kilitliydi.

Şaman Nikiforov sohbetine bu noktadan sonra devam etmek istemedi. Etrafına bakındı ve konuşmasını tamamladı. Sonra bana dönerek, “İstersen seninle Şamanca konuşalım, ne dersin?” diye sordu. “Olur, neden olmasın. Bundan büyük şeref duyayım.” dedim.

Balağan’da olan diğer misafirleri dışarı çıkardı. İçerde sadece tercümanımız Andrei Nazarov kaldı. Ocağa birkaç tane odun daha attı. Çam çırası hemen alıştı ve alevler çıtırtıyla yükselmeğe başladı. Odayı mistik bir hava sardı. Balağan’ın içini

tamamen odadan yayılan ışık kapladı. Ocağın önüne bir kabın içinde “pişi (*Alaacı*) ve üç küçük deste ak atın yelesinden kesilmiş at kılı koydu. Kendi sırtını ateşte iyice ısıttı ve sonra üzeri çeşitli sembollerden oluşan metal parçalarıyla kaplı abasını giydi. Tahminen 20 kg ağırlığında olan bu özel abayı dikkatle giydi. Benim ona yaklaşmama ve dokunmama kesinlikle izin vermedi. Buna kadınlar da yaklaşamaz ve dokunamaz. Abasının önünü düğme yerine dikilmiş karşılıklı sicimlerle ilikleyip, kapattı.

Ateşin önüne yerleşti. Ateşe tabağın içindeki “pişi”leri ve at yelesinden kesilmiş “ak kılları” atarak “ateşi besledi”. Bu arada ben, onun arkasında yüzüm ateşe dönük olarak bir taburenin üzerinde oturarak sessizce Şaman’ın yaptıklarını izliyor ve yaptıklarını sırasıyla izlemeğe çalışıyordum.

Sonra, aniden yüksek sesle Saha Türkçesiyle “ateşle konuşma”ya başladı:

- Huuuwww.... Eeeeeaaaahhhhh....Heeeehhhhaaaaa....
- *Aal uotum iççite...* “Ey Al Ateşin ruhu...”
- *Bırca bitık Xatan temeriye...* “Ak sakallı Xatan Temeriye”
- *Aan Uxxan ehkkeem...* “Atam Aan Uxxan” (Orhan; Ateş Ruhunun adı)
- *Sininm doydum iççide...* “Ana doğma vatanımın ruhu...”
- *Ulu caan öbügelerim tinnara...* “Hürmetli ulu soyumun ruhları...”
- *Agam tına, ehelerim, ebelerim tinnara...* “Atalarımın ruhları, dedelerimin, ninelerimin ruhları...”
- *Köstübet külümeex kömölöhöççülerim...* “Göze görünmeyen yıldırım güçlü yardımcılarım...”
- *Üörderim, süürükterim...* “Akar su gibi soyum, sopum...”
- *Köüskeeççilerim, aranaççılacçılarım, kömölöhöççülerim...* “Kurtarıcılarım, koruyucularım, yardımcılarım...”
- *Abaahılarım...* “Ey cinlerim...”
- *Üs sırdık uluu küüstex aann'al ayıl kömölököççülerim...* “Üç parlak ulu büyük ve güçlü melek ruhlu yardımcılarım...”
- *Çugas çugas buolun...* “Bana doğru yaklaşın...”
- *Bu min balaganım ihiger...* “Benim bu balağanımın içinde”
- *Girip oturun...* “Girip oturun...”
- *Kırcagas omuk kihitger kömölöhügün, ıraastıağın, arçılığın, kömüşlüögün, algiğın...* “Tarihî milletin temsilcisine beraberce yardım edelim, temizleyelim, kutsayalım, koruyalım ve dua edelim...”
- *Suolun tördün çöllörütüögün...* “Eğilmiş yolunu doğrultalım...”
- *Aaartıkların arıyıağın...* “Ona doğru yolun kapısını açalım...”
- *Meheleyn moholun ıraastıağın...* “Yolundaki engelleri ve zorlukları kaldıralım...”

- *Üs sılınan buoluoxtaax kuhagan bîhini tuoratiagin...* “Üç yıl sonra başına gelecek belayı defedelim...”
- *Kuhagan tüülün barıtın ıraastıagin...* “Görmekte olduğu kötü düşlerin tamamından onu kurtaralım...”
- *Doruabuyatın könnörüögün...* “Onun sağlık ve sıhhatini düzeltelim...”
- *Kırcar saahıgar etenne olorurun onoruogun....* “Yaşlılığında hiçbir sıkıntı geçirmeden yaşamasını sağlayalım...”
- *Bu min balaganım ihiger kiiren olurur eder kihini innikitintüstüögün, algıhın etiegin, ömüskelitüheriegin...* “Bu benim balağanımın içinde oturan kişinin geleceğini parlak kılalım. Onu dileğine erdirelim. Ona Yukarı Dünyanın koruyucu ruhlarını indirelim...”
- *Kördöhöbün... Kördöhöbün... Kördöhöbün.* “Sizlere yalvarıyorum...Sizlere yalvarıyorum...Sizlere yalvarıyorum...”
- *Aal uotum nönnüö ahattagım buollunç Küöx uotum nönnüö kündüleetegim buollun. Arulaax-sıalaax alaacınan ayax tuttagım buollun...* “Al ateşim vasıtasıyla, Gök ateşin vasıtasıyla size ikramda bulunuyor, size tereyağında pişmiş pişi (Alaacı) sunuyorum...”
- *Sieri kehemmin, sıt sımar tahaaardagım buollun.* “Sizi rahatsız ettim. Üstelik etrafa koku yayarak sizin keyfinizi kaçırdım. “
- *Kömüskel kömö kördöstögüm buollun...* “Bana yardım etmenizi sizden rica ediyorum...”
- *Huuuuuhhhhhh...*

Ateşe doğru eğilerek içindeki havayı ateşe doğru kuvvetlice üfledi. Ama dikkat ettim, ateşe tükürmedi. Sonra davulunu eline alarak “Huuuwwww...” diye bir ses çıkararak davul çalıp kendi etrafında dönmeğe başladı:

- *Tuox baar xara caydargın, tuox baar ogustarbukkın, möltööbükkün, con kuhagan sanaatın barıtın eyigitten, meheygin moholgun barıtın ıraastubın, ıraastubın, ıraastubın...* Size kötü ruhların yaptığı kötülüklerin, onlardan yediğiniz kötü darbeleri, zayıf düştüğünüz anlarınızı, kötü insanların size karşı olan kötü düşüncelerini, içine düştüğünüz sıkıntılarınızı ve önünüze çıkarılan engellerin tamamını bu üflemeyle ortadan yok edip kaldırıyorum... Temizliyorum... Temizliyorum... Temizliyorum. “

Yukardan aşağıya oturduğum yerde beni boydan boya üç defa üfledi. Başımın tam ortasından öptü. Saçımın o kısmı tamamen döküldüğü için dudaklarının temasını bedenimde hissettim. Sanki, onun öptüğü yere bir buz parçasıyla temas edilmiş gibi kesinlikle serinlik hissettim. Başımın ortasından öptüğü yere elindeki davulu çalmakta olduğu tokmağını koydu ve şu sözlerle ayinine devam etti:

- *Min bu olurur kihini kömüsküübün, kömüsküübün, bierbeppin...* *Huuuuwwww...* “Ben burada oturan bu kişiyi sıkıntılarından kurtarıyorum,

onu sıkıntılarından kurtarıyorum... Onu size vermiyorum... Vermiyorum işte..."
 Huuuuuwww...

Sonra ateşin başına giderek, içindeki bütün havayı öğürürcesine olanca kuvvetiyle ateşe doğru üfledi. Kesinlikle tükürmedi. Sadece üfledi. Davuluna kuvvetlice üç defa vurdu. Ardından şu sözleri söyledi:

- *Kihi xara buol, kihi süöhü tördö buol. Col sorgu argistan, üörüü-kötüü kötöllön, uygu-bıyan oloxton, ütö cohun ürdük üleni bul, ogologun öydösüöyös, kergennineen eyeles, kırcar saahın colox buollun, üyeleex buollun, üörüüleex buollun, kömükelleex buollun... Dom!...Dom!...Dom!...* "Sıkıntılarından kurtulmuş biri olarak yaşa, senden sonra soyun türesin, mutluluk ve sevgi her zaman seninle olsun, sevgi ve neşeyle dolu olarak yaşa, hayatın huzur dolsun, en yüksek makamlara erişmek nasibin olsun, çocuklarınla birlikte ol, onlara sevgi ile yaklaş ve destek ol, hanımınla mutlu yaşa. Bundan sonra hep mutlu ol. Nice yıllara neşe ile var. Bunlar hep senin olsun. Çünkü artık senin de koruyucuların var... Amin!... Amin!...Amin!.

Saha Şamanı Vasiliy Nikiforov'un "balağan"ından ayrılıp başkent Yakutsk'a doğru yola koyulduğumuzda kendimi çok huzurlu ve sıkıntılardan kurtulmuş hissettim. Sahalar, kökü Türk tarihine dayanan kültürleriyle sessizce talihin yüzlerine güleceği günü beklemektedirler. Bir gün mutlaka Saha Türklerinin tarihini doğru olarak yazacak tarihçi ve etnograflar onlara tarihî itibarını geri verecekler. Saha Türklerinin öğrenilmesi ve anlaşılmasıyla Saha Sire yerindeki buz gibi sessizlik bozulmuş olacaktır. Dünya, gerçek Saha Türklerinin tarihiyle tanışmış olacaktır.

Saha Sire'nin Güneyinde Yaşayan Şamanlık

Karakurum'un Moğolların tarihinde büyük önemi vardır. Cengiz Han 1220'de Karakurum'u Moğol İmparatorluğu'nun başkenti olarak kurdu. Başkentin kuruluşunun tamamlanması Cengiz Han'ın ölümünden sonra onun oğlu Ögedey Han tarafından tamamlandı ve imparatorluğa 40 yıl başkentlik yaptı. Kubilay Han Çin'i zapt edince başkent Karakurum'dan Pekin'e taşındı. Moğol İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Çin'in Ming ve Qing hanedanları Moğolların ilk başkenti olan Karakurum'u yerle bir etti. Karakurum'dan arta kalan malzemeye 16.yüzyılda bugün görme fırsatı bulduğumuz Erdene Zuu Budist manastırı yapıldı.

Moğolların Yaratılış Destanıyla ilgili olarak bize kadar ulaşan tarihî belgeler ve kayıtlarda, şu önemli bilgiye rastlıyoruz: "...Dünyanın başlangıcında henüz yeryüzü yaratılmamışken, her taraf suyla kaplıydı..."²⁷

Moğolların folkloru, halk yaşayışı ve halk edebiyatı ile ilgili olarak

27 BAJAR, *Mongol kitad-yin alab egusul-yin sidatu uluger-yin garici ulul* (Dünyanın Yaratılışı ile İlgili Moğol ve Çin Mitolojileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma), 1988,s. 27.

Kırgızistan'ın Manas Üniversitesinde okumaya gelen öğrenciler arasında yaptığımız bir araştırmada, öğrencilerin bu konuda çok az bilgiye sahip olduğunu tespit ettik. Bu konularda yapılmakta olan ciddi araştırmalar Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra gün yüzü görmeğe başlamıştır denilebilir.

Moğolların Yaratılış Destanı ile ilgili kayıtlara, Japonya'nın öncülük ettiği folklor ve saha çalışmalarıyla ilgili yayınlar arasında rastlamak oldukça sevindiricidir. Japonya'da konu ile ilgili yayımlanan bir makalede, Moğolların Yaratılış Destanıyla ilgili eski Sovyet döneminde yayımlanan bir belgeye atıfta bulunmaktadır. Sözü edilen bu belgede Moğollara göre dünyanın yaratılması şöyle anlatılmaktadır:

“... Çok uzun zaman önce dünyada var olan her şeyi yaratan *Udan* adlı bir “*Lama*” yaşardı. Bu Lama beş yüz yaşına vardığında gökyüzü, üzerinde yaşadığımız dünya ve dünyada var olan canlı, cansız varlıklar henüz yaratılmamıştı. Udan bin yaşına vardığında Gökyüzü ve Dünya'yı iki ayrı parça olarak birbirinden ayırdı. Gökyüzünü 9 kata böldü, yeryüzünü de 9 kat olarak yarattı. Yeryüzünde 9 nehir yarattı. Sonunda Lama, çamurdan bir erkek ve kadın yarattı. Onlar evlendiler ve çocukları oldu. Yeryüzünde yaşayan insanların hepsi bunlardan türedi...”²⁸

Önemli olan konulardan biri, Cengiz Han'ın Şamanlık mertebesine erişmiş ve bunu kendi hayatı boyunca yaşamış ve Moğol kültürüne sokmuş olmasıdır. Hint tarihçisi Juvaini, Cengiz Han'ın ulu Şamanların sahip olduğu güce erişmiş olduğunu kaydetmektedir. Moğol Kağanı Cengiz Han'ın bilinmeyen yanları hakkında John Andrew Boyle, *The Mongol World Empire* adlı eserinde Cengiz Han'ın Şamanlığıyla ilgili olarak şunları kaydetmektedir : “...Cengiz Han büyü ve mistik işlerle uğraşma konusunda oldukça mahir bir ustaydı, o, kendisinden geçip trans vaziyetine girdiğinde kendisine yardım eden gizli güçler, onun zaferlere nasıl ulaşacağını kendisine bildirdiklerinde, Cengiz Han bunları yüksek sesle diline geldiği gibi konuşurdu. Şaman seanslarında üzerine giydiği özel giysi ve “manyak”ını bir sandığa kilitleyip ve onları her gittiği yere götürmeyi âdet hâline getirmişti. Ona ilham geldiğinde, trans vaziyetindeyken içine düştüğü durumu, elde edeceği zaferlerini, yaptığı teşebbüslerini, düşmanın gücünü ve konumunu, ülkelerin kendisi tarafından fethedilmesini, düşmanlarını yenmesini ve elde etmeğe hakkı olan ne varsa bunların hepsini görür ve bunları sesli olarak dile getirirdi. Yanında bulunan özel kâtibi, kendisi trans vaziyetindeyken onun ağzından çıkanları kelimesi kelimesine kayda geçirir ve yazardı, sonra bu yazdıklarını özel bir çantaya koyar ve ağzını mühürlerdi. Cengiz Han trans vaziyetinden çıkıp kendisine geldiğinde kâtibi onun ağzından çıktığı gibi yazıya döktüğü Cengiz Han'ın sözlerini Cengiz Han'a teker teker okurdu; Cengiz Han, kendi ağzından çıktığı gibi yazıya geçirilen bu sözlere göre hareket eder ve onların çoğu gerçek olarak karşılırlarına çıkardı...”²⁹

28 Juvaini, The History of the World Conqueror, Mirza Muhammed Qazvini tarafından yazılan “*Ala-al-Din Ara-Malik*” 2 Vols, adlı bu eser John Andrew Boyle tarafından tercüme edilmiş ve 1958 yılında Manchester’de yayınlanmıştır.

29 BOYLE, John Andrew, *The Mongol World Empire 1206-1370*, London, 1977, s.181.

Moğolistan'ın eski başkenti Karakurum 1220'de Orhun Vadisi'nde kuruldu. Karakurum şehrinin Çinliler tarafından yerle bir edilmesinin ardından, bu şehirden geriye kalanlarla bu bölgedeki ilk Budist Manastırı 1586 yılında kuruldu. Büyük kayalardan oyularak dört tane kaplumbağa heykeli yapıldı. Bunlar eski başkent Karakurum'dan arta kalan taşlarla yapılan Erdene Zuu Budist tapınağının dört çıkış kapısına birer sembol olarak dikildi. Bu kaplumbağa heykelleri başkent Karakurum şehrinin sınırlarını belirliyordu. Bunların sembolik olarak şehri koruduklarına inanılırdı. Bugün sözü edilen bu dört kaplumbağa heykelinden sadece iki tanesi günümüze kadar erişebilmiştir. Diğer iki kaplumbağa heykeli kayıptır. Bu kaplumbağa heykellerinden ilkinin varmak için, Erdene Zuu Manastırının kuzey kapısından çıkınız, Kuzey-batıya doğru yöneliniz, 300 metre kadar yürüyünüz, birinci kaplumbağa heykeline varırsınız. İkinci heykel, Manastırdan hayli uzağa taşınmıştır. Bunu bulmak için Erdene Zuu Manastırından mutlaka bir rehber almanız gerekmektedir.

Şamanların Giyim ve Kuşamları

Türk “kamı”, Avrupa veya Amerikalıların dediği gibi adlandıracak olursak, Türk Şamanı, mevsimlik veya inanç ağırlıklı merasimlerin yanı sıra, sadece tedavi ve ruhsal sıkıntılardan kurtulmak isteyenlere uyguladığı merasimlerde, çok özel giysiler giyinir. Türk Şamanlarının sözü edilen bu merasimler için giyindikleri ve kuşandıkları özel eşyalar ana hatlarıyla beş parçadan oluşmaktadır.

Bunların en önemlisi Altay Türkleri tarafından “*manyak*” olarak adlandırılan Şaman çuhasıdır. Bu çuhayı, sırasıyla Şaman başlığı veya tepeliği, yüze geçirilen veya takılan maske, ayağa giyilen ayakkabı veya dize kadar çekilen çekme, demir veya çeşitli metallerden kesilerek “*manyak*”ın üzerine dikilmiş mistik değeri ve manası olan semboller. Şaman giysisinin en önemli parçası, tabak edilmiş geyik veya keçi derisinden dikilmiş “*manyak*”tır.

Bir şamanın halk arasındaki itibarı, üzerine giydiği çuhanın görkemli olup olmamasıyla ölçülmektedir. Şaman çuhasının üzerinde ne kadar çok metalden kesilmiş şekil, insan figürü veya küçük bebekler ve deriden sicim varsa, şaman o kadar itibar kazanır. Şaman'ın çuhasının üzerinde taşıdığı bu mistik değeri olan şekiller ve semboller, Şaman'ın ruhlarla olan ilişkilerine de ışık tutar. Bir Şaman için bu çok önemlidir. Ne kadar çok ruhun yardımını alırsa, kendisine gelen hasta insanların derdine o kadar çabuk çare bulur. Halk bu durumu böyle değerlendiriyor. Bu sembollerle temsil edilen ruhlar, Şaman çuhasının üzerine yerleşirler. Şaman ölünceye kadar bu çuhanın üzerinden ayrılmazlar. Her zaman Şamanla beraber ve onun çok yakınında olurlar.

Şamanlar her zaman bu görkemli çuhayı giymezler. Bazı önemsiz tedavi ve merasimlerde Şaman'ın çuhasını giymediği görülür. Daha önemli merasim ve çözümü zor vakalarda Şaman'ın büyük ve güçlü ruhların yardımına ihtiyacı olur. Bu mistik yardımı elde edebilmek için, Şaman güçlü ruhların gezindiği çuhasını

giymek mecburiyetinde kalır. Bu Şaman çuhası olmadan, Şaman, kötü ruhlarla vereceği savaşa girmez.

Gerekmediği zamanlarda Şaman, köy içerisinde halkın giydiği normal günlük kıyafetiyle dolaşır. Şaman, köyün ahalisinden kopmuş, daha yüksek bir sınıfa mensup olan bir fert değildir. Seyitlik, mollalık, papazlık veya keşişlik gibi bir unvan taşımaz. Halkından böylesine yapmacık bir makamla ayrılmaz. Şaman olarak ruhlar tarafından seçilmiş kişi, köy veya yaşadığı yöre halkı tarafından bilinir ama bir rütbe veya makamla onlardan ayrılmaz. Kendi geçimini kendi alın teriyle kazanır; tarlasında, bahçesinde çalışır.

Rusya’da Bolşeviklerin hâkimiyeti ele geçirmesinden sonra Orta Asya Türk Şamanlığına ve toplumu kendi tarihine, kültürüne bağlayan değerlerine karşı savaş açılmasından dolayı, şaman kültürü temelinden sarsılmış ve şamanlar halk düşmanı ilan edilmiş, büyük zarar görmüştür.

Türk Şamanizmi’ne ait değerler Bolşevikler tarafından yıkılmadan önce Rus bilim adamı Potanin yapmış olduğu saha araştırmalarında genel olarak Şaman’ın kıyafetini üç ana madde etrafında değerlendirmiştir. Potanin’e göre, Şaman’ın giydiği çuha dize kadar uzanan kumaştan dikilmiş bir giysidir. Bu çuhayı, başa takılan tepelik veya papak denen başlık tamamlamakta ve bunlar ayakkabı veya çekmeden (çizmeden) oluşmaktadır.³⁰

Altay, Tuva ve Hakas Şamanlarına göre, onların ruhlar âlemine yaptıkları önemli seyahatlerde kendilerine yardım eden ruhlar Şaman’ın çuhasında yaşar. Şaman ölünceye kadar onlar şamanı terk etmezler. Şaman’ın varlığı sınıf farkı yaratmaz ama, şamanın çuhası onun toplumdaki mevkisini ve prestijini belirler. Halkın arasında ona itibar kazandırır.

Altay Türk Şamanları kendilerine Şamanlık verilinceye kadar mevsimlik merasimlere ve törenlere “manyak” giymeden çıkar. Bunu, kendilerinin alçak gönüllülüklerini ve halktan kopmadıklarını göstermek için böyle yaparlar. Daha sonraki yıllarda “manyak”larını giyerler. Kadın Şamanlar, iyilik sahibi ruhlara yakın gitmezler.

Kadın Şamanlar sadece karanlık dünyanın, yer altı dünyasının karanlık işlerinin hakimi Erlik’le temasta olurlar ve onun karanlıklar içinde yaşayan ruhundan yardım isterler, onun için ayinler yaparlar. Kadın Şamanlar, Bay Ülgen’e yakarmaz ve ondan yardım dilemezler, ona ruhsal anlamda ayin düzenlemezler.³¹

Altay şamanı kendisini koruyan ruhun yol göstermesine ve onun öğütlerine uygun hareket etmezse, sözü edilen yardımcı ruh tarafından cezalandırılır. Eğer Şaman çok ciddi şekilde hastalanırsa, bu, Şaman’ın koruyucu ruhu tarafından

30 POTANİN, G.N., *Oçerki Severo-Zapodnoy Mongoli*, Vol.2, St. Petersburg, 1881, s. 84.

31 ANOKHIN, A.V., *Materialy po Shamanstva u Altaitsev Sobranniye vo Vremia Puteshestvy po Altayu v 1910-192 gg po Parucheneniyu Russkogo Komiteta dlya Izucheniia Srednei i Vostochnoi Asii*, Leningrad, 1924, s. 38.

işlemiş olduğu herhangi bir hatasından dolayı cezalandırılmış olduğunu gösterir. Anohin konuyla ilgili olarak saha araştırmaları sırasında hatırasını şöyle nakletmektedir:

“Katin Nehri’nin ana kollarından biri olan Kuyum Nehri’nin kıyısında yaşayan Sürtüş adlı bir şaman, kendisine emredildiği hâlde “manyak” diktirmediği için kendi koruyucu ruhu olan Palas’ın çok sinirlendiğini ve kendisinden yüz çevirdiğini anlattı. Şaman Sürtüş cezalandırıldığı için, yerde ölü gibi cansız yatarmış. Onu Şaman Bendiri çalarak kendine getirmişler.”³²

Altay Türk Şamanlarının zenginliği ve değerli mal-mülkleri yoktur. Onlar toplum içinde manevi makama sahip, aslında yoksul insanlardır. Onlar toplum tarafından beslenmediği için, kendi tarla ve bahçesinde çalışıp, kendi geçimlerini temin etmek zorundadırlar. Şamanlar iyileştirdikleri hastalarından herhangi bir ücret talep etmezler. Hastası iyileşen şahıs eğer isterse Şaman’a koyun, dana veya gönlünden ne koparsa bir hediye verir. Şaman’ın geliri eğer varsa, bunun gibi hediyelerden ibarettir.

Halk arasında şöhreti olan ve tanınmış Şaman’ın “manyak” denilen çuhasını dikiş bilen mahirkadınlar ve genç kızlar dikerler. Manyak dikilirken “kirli” ve temiz olmayan kadınlar ve kızlar “manyak” a yakın gelmezler ve yakın bırakılmazlar. Eğer bir Şaman zenginse, hâli-vakti yerindeyse, onun “manyak”ının dikimi üç ayda tamamlanır. Fakir ve yoksul Şamanların “manyak”larının hazırlanması üç yıl sürer. Kızlar, “manyak”ın zor olmayan kısımlarını hazırlarken, yaşlı ve tecrübeli kadınlar Şaman gelenek ve kurallarına göre hazırlanması gereken kısımlarını tamamlayarak “manyak”ı dikerler. Manyak ilk önce parçalar hâlinde hazırlanır, sonra “toplanır”. “Manyak”ın dikimi için gereken malzemelerin çoğu Şaman’ın akrabaları, komşuları ve yakın arkadaşları tarafından temin edilir. Şaman’ın yakın aile üyeleri, yakın komşularından oluşan kadınlar, “manyak”ın dikiminde ilk sırada görev alırlar.

Şamanların “Manyak” ve Çuhalarının Süsleri

Potanın, Altay Şamanları’nın giydikleri “manyak” veya çuhanın Sibirya’nın diğer bölgelerindeki Şamanların çuhalarına kıyasla daha iyi ve tekmi bir durumda olduklarını kaydetmektedir. Araştırmacı, Altay Şaman’ın çuhasının geyik veya keçi derisinden yapıldığına dikkati çekmektedir.

Altay Şamanı’nın giydiği “manyak”ın kollarından ve sırtından aşağıya doğru deriden kesilmiş sicimler sallanmaktadır. Kalınca olan bu sicimler Şaman’ın koruyucu ve yardımcı ruhlarını temsil etmektedirler ve yılan şeklindedirler.

Deri sicimlerin aşağıya uzanan ucunda yılan başı şeklinde semboller vardır. Bunlar ağızları açık, başın iki yanında gözleri olan yılan şeklinde hazırlanmıştır. Bazen üç yılanın tek bir başı olduğunu kaydeden Potanın, güçlü bir şamanın “manyak”ında 1070 yılanı sembolize eden deri sicim saydığını nakletmektedir. Altay Şamanları’nın giydiği “manyak”ın sırtına deriden kesilmiş bazı hayvanların şekilleriyle iki tane demirden kesilmiş diskin dikilmiş olduğunu belirtmektedir. “Manyak”ın yakasına siyah ve kahverengi baykuş tüyleri dikilmiştir. Altay Şamanları’ndan birisinin yakasına her birinin tepesinde bir baykuş tüyü bulunan yedi tane deri bebek dikildiği nakledilmektedir. Bu yedi bebeğin Bay Ülgen’in yedi semavi kızını “manyak”ın yakasına dikilen yedi küçük çingırağın ise, bu yedi kızın semavi ve mistik sesi olduğu anlatılmaktadır.³³

Orta Asya ve Sibirya Türk topluluklarının Şamanizm’i üzerine araştırma yapan Avrupalı araştırmacılar, kendi topluluklarına ilginç gelen bilgiler elde etmişlerdir. “Altay Şamanları’nın giydiği “manyak”lar üzerine dikilen deriden bebeklerin sayısı dokuzdur ve bunların, Bay Ülgen’in dokuz kızını temsil ettiklerine inanırlar.”³⁴

Baykal Gölü’nün kuzeyinde, Saha Sire topraklarına doğru uzanan ve Tunguslar arasında yaşayan Şamanların iki tür çuha giydikleri göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi “yaban ördeği” ikincisi ise, “ren geyiği” şeklindedir. Bu şaman çuhasının üzerine dikilen demir diskin bir yüzüne “at” şekilleri çizilmiştir. Çuhanın arka kısımlarından sarkan ve “Kulin” denen şeritler, yılanı temsil etmektedir.

Abakan bölgesinde yaşayan ve Abakan Tatarları olarak bilinen Türk topluluğunun Şamanlarının manyaklarının üzerinde bulunan sembol ve şekiller de Avrupalıların dikkatini çekmiştir.³⁵

“Şaman karanlık dünyaya seyahat ettiğinde sözü edilen bu yılan ve attan yararlanmaktadır, bunlar Şaman’a yardım etmektedirler. Tungus Şamanları’nın çuhalarında yer verdikleri “ay”, “güneş”, “yıldız” şekilleri, Saha Sire şamanlarının tesirinde kalınarak çuhalarda şekil bulmuştur. Çuhalara şerit şeklinde işlenmiş “yılan” şekilleri Türklerden ve Buryatlardan, “at” şekilleri ise yine Buryatlardan alınmıştır.”³⁶

Agapitov ve Kangalov yaptıkları araştırmayı beraberce bir kitapta toplamışlardır. Bu araştırmadan anladığımız kadarıyla, Buryat Şamanları’nın giysilerinde üç önemli kısım dikkati çekmektedir.:

“Bunlardan birincisi: Bir Buryat Şamanı iyi huylu ruhlardan yardım alıyorsa “beyaz”, kötü huylu ruhlardan yardım alıyorsa,”siyah” kürkten dikilmiş bir çuha giyer. Kürk kullanılarak dikilmiş çuhanın üzerinde “at”, “kuş” ve diğer

33 POTANİN, G.N., *Ocherki Severo-Zapodnoi Mongolii*, IV. Vol., St. Petersburg, 1881-83, s. 49-54.

34 HARVA, Uno., *Die religiösen Vorstellungen der altaischen Völker*, Helsinki, 1938, s. 49.

35 HARVA, age s.694.

36 SHIROKOGOROFF, Sergei M., *Psychomental Complex of Tungus*, London, 1935, s. 301

hayvanlardan bazılarının demirden kesilmiş şekilleri dikilmiş olmalıdır. İkincisi: Başında “vaşak” şeklinde bir başlığı olmalıdır. Şaman ilk ciddi merasiminin ardından beşinci merasimini de başarıyla tamamlarsa, demirden yapılmış başlığını takmağa hak kazanır. Üçüncüsü: Demir veya ağaçtan yapılmış “çubuktan at” olmalı. Çubuktan yapılan at, şamanın ilk merasimini icra edeceği günden bir gün önce yapılır. Çubuktan atın yapıldığı çubuğun kesildiği kayın ağacının merasime kadar kesilmemesine ve ölmemesine dikkat edilir. Demirden yapılan “çubuk at”ın bir başına at şekli verilir, etrafı küçük çingiraklarla donatılır ve Şaman’a, onun beşinci başarılı merasiminden sonra verilir.³⁷

P.S. Pallas üç ciltten oluşan eserinde Şamanlarla ilgili konularda detaylı bilgiler vermektedir. Özellikle kadın şamanlar konusunda Buryatlı bir kadın şamanın çuhasını ve üzerindeki mistik süsleri anlatmaktadır. Pallas’a göre Buryat’lı bir kadın şaman şöyle görünmektedir: “Elinde, birer başı at şeklinde, etrafı küçük zillerle bezenmiş iki çubuk tutmaktaydı. Omuzlarından eteğine kadar deriden kesilmiş ve “yılan”ı sembolize eden beyaz ve siyah sicimler sallanıyordu. Başında, üç sivri ucuyla geyiği sembolize eden bir başlığı vardı.”³⁸

Saha Sire Türklerinde Şaman Çuhası

Saha Sire Şamanlarında sırtın tam orta yerinde demirden kesilerek yapılmış ve “güneş”i temsil eden demir diskin yanında üzerinde delikler açılmış, başka bir demir disk daha yer alır. Sahalar buna, “oibonküngete” (güneşin ağzı) diyorlar.³⁹

Genelde bu durum merkezinden açılmış yeryüzünü temsil etmektedir. Şaman buradan ruhlar âlemine doğru karanlık dünyaya giden semahatına başlar.⁴⁰

Saha Şamanı’na ait çuhanın sırtında yine demirden kesilerek biçimlendirilmiş “ay” ve yine demirden yapılmış demir zincir asılmıştır. Bu demir zincir şamanın gücünü, onun direniş ve dayanıklılığını temsil eder. Şamanların açıklamalarına göre, demirden yapılmış bu diskler ve şekiller şamanı, karanlık dünyadaki ruhların sebep olduğu patlamalardan korur.⁴¹

İyi bir Saha Şamanı’nın çuhasının üzerinde metalden kesilmiş 15 – 25 kilo arasında çeşitli şekillerde süs ve disk vardır. Şaman dans ederken onu bizlerin yaşadığı “Orta Dünya”dan, cehennemi bir ortama, şamanın çuhasına dikilmiş bu metallerden çıkan sesler taşır. Saha Şamanları’nın inançlarına göre, metalden

37 AGAPİTOV, N.N., - KANGALOV, M.N., “Materialy dlya İzucheniya Shamanstva v Sibiri. Shamanstvo u Buryat Irkutskoi Gubernii,” *Izvestia Vostochno-Sibirskovo Ordela Russkovo Geograficheskovo Obshchestva*, XIV, Irkutsk, 1883, 1-2 1-61.

38 PALLAS, P.S., *Reise durch verschiedene Provinzen des russischen Reiches*, Vol.III., St. Petersburg, 1771-76, s. 181-82.

39 SIEROSZEWSKI, “Du chamanisme d’après les croyances de Yakototes”, *RHR*, XLVI., 1902, s.302.

40 HARVA, *Die religiösen*, a.g.e., s. 261, Fig: 1.

41 MIKHAILOVSKI, V.M., “Shamanism in Siberia and European Russia, Being the Second Part of “Shamanstvo”, *JRAI*, XXIV., 1894, s. 81.

kesilerek hazırlanmış ve şaman çuhasına dikilmiş olan metal şekillerin “ruhları” vardır. Onlar hiçbir zaman paslanmazlar. Kol boyunca aşağıya doğru sıralanmış demir çubuklar, Saha Şamanının kol kemiklerini temsil eder. Göğsünün sağ ve soluna dikilmiş metal parçalar kaburgalarını, biraz yukarıya doğru dikilmiş demir disk karaciğer, kalp ve diğer iç organları ve kadın Şamanlarda kadının göğüslerini temsil eder. Gizli güçleri olan mukaddes hayvan ve kuşları temsil eden demirden kesilmiş süsler de şaman çuhasında yer alır.

Ayrıca Şaman çuhasına, “delilerin ruhunu” temsil eden, “emeget” adlı bir sembol takılır. Bu sembol, küçük bir kano üzerinde ayakta duran ve onu idare eden bir adamdan ibarettir.⁴²

Bundan 143 yıl önce, 1864 yılında, Şaman çuhası veya “Manyak”ı ile ilgili gözlemlerini ve görüşlerini yazan Shahshkov, Saha Sire ve onun komşusu olan ülkelerde yaşayan ve Şamanlıklarını yerine getiren Şamanların “olmazsa-olmaz”larını ve yapmak mecburiyetinde oldukları işleri dört maddede toplamıştır:

“Bunlardan birincisi, üzerinde mistik hayvanları temsil eden ve demirden kesilerek yapılmış disklerin yer aldığı bir çuha veya manyak. İkincisi, bir maske; Tadibay Samoyedlerinde Şaman’ın gözlerini bağlamak için bir bant. Böylece şaman ruhlar dünyasına kendi iç dünyasından yansıyan ışığı takip ederek gitmesi mümkün olur. Üçüncüsü; demir veya bakırdan yapılmış göğüslük. Dördüncüsü; Şaman’ın en önemli objelerinden biri olan başlık.”⁴³ Rus araştırmacının bu görüşüne katılan Eliade “...bana göre, bir Şaman’ın giysisini tamamlayan en önemli parçalarından biri...” şeklinde görüşünü belirtiyor.⁴⁴

Şaman çuhası çok hassas ve temiz olmayan ve yabancılardan kesinlikle korunmasına inanan Saha Sire Şamanları’nın bu hassasiyetini 2001 yılının Mart ayında Saha Sire’de, başkente bir hayli uzak Loomtuka köyüne yaptığımız saha araştırması sırasında şahit olduk. Benimle ilgili özel bir merasım yapmağa hazırlanan Şaman Nikiforov’u kendi Balağanı içinde çuhasını giyerken çuhanın çok ağır olduğunu gördüm. Yardım etmek istedim, büyük bir haykırıyla beni bundan men etti.

Sibiry’a da, diğer bölgelerdeki Şamanlar da çuhalarını titizlikle korurlar. “Mançurya’da yaşayan ve geyik çobanlığı yapan Şamanlar, kendilerini seyredenlerin yanında küçücük bir yerde, yaşadıkları Yurt’un içinde, görevlerini icra ederler. Üzerlerine giydikleri Şaman çuhasının üzerinde 15 kilodan fazla çeşitli biçimlerde kesilmiş demir objeler taşırlar. Onu seyredenlerin arasından hiç kimse şamanın bu çuhasına dokunamaz.”⁴⁵

42 SIEROSZEWSKI, *Du chamanisme...*s. 321.

43 SHASHKOV, S., *Shamanstvo v Sibirii*, St. Petersburg, 1864.

44 ELIADE, M., *Shamanism*, New York, 1964, s. 148.

45 LINGREN, E.J., “The Reindeer Tungus of Manchuria,” *Journal of the Royal Central Asian Society*, London, XXII. April 1, 1935, s. 221-31.

Şamanların Başlıkları

Şamanlar, çok ciddi ve önemli merasimlerini başlarına çok özel başlıklarını takmadan yapmazlar. Gösteri olsun, gelenler hoşnut ayrılışın düşüncesiyle yapılan Şaman merasimlerinde, sözü edilen şaman, başlık giymez.

Loomtuka köyünde benim için özel bir merasim yapan Nikiforov'un da bu merasimde başlık giymediğini gördüm. Acaba başka ciddi merasimleri oldu mu, o merasimlerde başlık giydi mi? Bu soruya “evet” cevabı verebilmemiz, çok zor. Çünkü, görmedik.

Sibirya'da yaşayan bazı boy ve kabilelerin Şamanlarının en önemli giysilerinin “başlık”la tamamlandığı ve başlığın en önemli öge olduğu tespit edilmiştir. Şamanlara göre, onların gücü, başlarına giydikleri “başlık”ta gizlidir.⁴⁶ “Rusların ricaları sonunda “şaman” gösterisini yerine getiren bazı Sibirya Şamanları, başlığın gücüne zarar vermemek ve onu aşağılamamak için başlık takmazlar.”⁴⁷

Yine Şaman başlıklarıyla ilgili olarak saha araştırmaları sırasında değerli veriler elde eden Kal Donner Şamanlarla yapmış olduğu görüşmelerini şöyle aktarmaktadır: “ Şamanlara konu ile ilgili sorular sorup onlarla konuştuğumda, bana şöyle dediler; başlık takmadan yapılan şaman yakarış ve ayinlerinde Şaman bütün gücünü kaybeder. Başlıksız yerine getirilen merasim, orada bulunan izleyicileri eğlendirmek ve onlara hoş vakit geçirtmekten başka bir işe yaramayan orta oyun niteliğinde bir gösteriden ibarettir.”⁴⁸

Dünyanın tanınmış bilim adamları Şaman giysilerinin sırları söz konusu edildiğinde hemfikir dirlir. Mircea Eliade görüşlerini birkaç cümleyle şöyle açıklamaktadır: “Şaman çuhası insan inancına bağlı bilinmeyen gizli sırları ve kozmolojiyi kendi üzerinde taşımaktadır; şaman giysisi sadece gizli sırları açıklamakla kalmaz, aynı zamanda kozmik sembolleri ve metafizik nesneleri de açıklığa kavuşturur.”⁴⁹

Şaman giysilerinin önemi ve ihtişamını dünyanın önde gelen araştırmacı ve bilim adamları kabul etmişlerdir. Onun ihtişamı ve manası çoğumuz tarafından bilinmeyen, kırık-kırık demir parçaları olarak gördüğümüz, semboller, şekiller, şeritler, sicimler, bağlar ve hiçbir şeyle kıyaslanamayacak kadar güzel olan durumunda saklıdır.

Şaman üzerindeki giysileriyle, bize esrarengiz, bilmediklerimizle kaplı bir sır yumağı sunmakla kalmaz, o çok özel olan kendi öz dünyasını sırtına alarak gelir.

Amerikan Yerli Kızılderilileri Şamanları

Adına “Amerika” dedikleri kıtalar 1492 yılında işgale ve yağmaya başlandığında, iki kıtayı içine alan o topraklarda demografların hesaplamalarına

46 DONNER, Kal., “Les Ornement de la tête et de la chevelure,” *JSFO*, XXXVII, 3, 1920, s. 11.

47 DONNER, Kal., *La Sibérie, La Vie en Sibérie, les temps anciens*, Paris, 1946, s. 227.

48 DONNER, Kal., *Le Ornaments*, age s. 11.

49 ELIADE, Mircea, *Shamanism*, New York, 1964, s. 145.

göre, 30 milyon Yerli yaşıyordu. Onların adını da işgalciler koydu. Kendileri sarışın olan bu işgalci ve yağmacılar güneşten tenleri yanmış yerlileri karşılarında görünce onlara “Red Skin”, yani “Kızılderili” dediler. Burada, Amerika yerlilerinin nasıl katledildikleri ve nasıl temizlendikleri konusuna girmeyeceğim. Onların büyük liderlerinin, büyük Şamanlarının ve özellikle kendisi Büyük Cengizhan gibi Şaman ve bize akraba olan Cherokilerin büyük reisi ve büyük Şamanı Crazy Horse, “Deli At”ın ruhu önünde baş eğmeden edemeyeceğim.

Oglala Sioux Kızılderililerinin büyük ruh adamı ve Şamanı Black Elk “Kara Geyik”, daha dokuz yaşındayken kaynağını kestiremediği kayıptan sesler duymağa başlar. O zamanlar, Kızılderililerin yaşadığı verimli otlakları bir örümcek ağı şeklinde parçalayan “Union Pasifik” demiryolu yeni yapılmaktadır. Demiryolu bitince, Kızılderililerin ana besin kaynağı olan Buffalo”yaban sığırı” sürüleri önce ikiye bölündüler. Sonra giderek daha küçük guruplara bölündüler. Geriye kalanları, her birini bir gümüş dolara vuran, sözüm ona “Beyazlar” temizlediler. Bu katliamın asıl maksadı Kızılderilileri aç bırakmaktı. Kasten yapıldı ve Kızılderililer aç kaldılar. Küçüldüler. Yok oldular. Black Elk, o günleri görür, yaşar ve bedeline şahit olur. Kaynağı belli olmayan bir yerden açık ve net sesler duyar. Black Elk anlatıyor:

“Ben kırdı yalnız başıma olduğum günlerde, şimdi olduğu gibi, kaynağı belli olmayan sesler duyardım. Sanki biri beni çağırıyordu. Onu duyuyordum, fakat benden yapmamı istediği şeyi tam anlayamıyordum.”⁵⁰

Black Elk kabilesiyle birlikte bugünkü Rock Mountains (Kayalık Dağları) bölgesine doğru göç ederken Little Big Horn River yakınlarında küçük bir çayın kenarında geceyi geçirmek için çadırlarını kurarlar. Kableden Man Hip adlı bir yerli, Black Elk’i akşam yemeği için çadırına davet eder. Black Elk orada yaşananları kendisi anlatıyor:

“Tee-Pee de yemek yerken, kayıptan bir ses işittim. Ses çok net ve yüksek sesle geliyordu. Bana açık ve net olarak, ‘Vakit tamam... Seni istiyorlar.’ diyordu. Ses o kadar açık ve güçlüydü ki, sesin sahibine inanmağa ve onu yapmağa kendimi hazır hissettim. Yemek sofrasından fırlayıp ayağa kalktım. Tee-Pee’den dışarı çıktım. Bacaklarım iki kalçamdan kilitlenmiş gibiydi. Çok ağrı veriyordu. Yürüyemiyordum. Sanki rüyamda yürümeğe çalışıyor gibiydim. Duyduğum ses kesilmişti. Ertesi gün çadırlarımızı söktük. Yola devam ettik. Akranlarımla atlarımızın sırtında sohbet ederek yol alıyorduk. Su içmek için bir kaynağın başında durduk. Attan indim ama, bacaklarım sanki benim değildi, beni taşımadılar. Yere yıkıldım. Öylece yerde kaldım. Arkadaşlarım beni atıma bindirdiler. Akşam olmuştu. Çadırları kurduk. Çok hastaydım. Ertesi gün çadırlar söküldü. Yola koyulduk. Beni atıma bindirmişlerdi, bacaklarım ve kollarım tutmuyordu. Her yanıma ağrıyor ve yüzüm şişmiş, bendir gibi olmuştu. Çok hastaydım.”⁵¹

50 NEIHARD, John G., *Black Elk Speaks*, New York, Flaming Rainbow, 1972, s. 17.

51 NEIHARD, *age* s. 18.

Black Elk, Asya topraklarında, Sibirya, Saha Sire, Tuva, Altay, Hakas ve Şor Türklerinin yaşadığı yerlerdeki Türk Şamanları'nın yakalandığı, "Şaman hastalığı"na yakalanmıştır. Türk topraklarındaki Şamanlara da aynı şeylerin olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz. Black Elk hastalığının üçüncü gününde şahit olduklarını anlatır:

"Üçüncü gün tekrar çadırlarımızı kurduk. Çok hastaydım. Tee-Pee'mizde yatıyordum. Annem ve babam hasta yatağımın yanında oturmuş bana bakıyorlardı. Çadırın kapısından dışarıya, gökyüzüne bakıyordum. Aniden, bulutların arasından iki kişinin çıkarak benim yattığım çadıra doğru, başları aşağıya dönük olarak bir ok gibi inmekte olduklarını ve bana doğru uçmakta olduklarını gördüm. Bunlar daha önce seslerini duyduğum kişilerdi. Bu defa ellerinde ucu çok sivri mızraklar taşıyorlardı. Mızrakların ucundan, yıldırıma benzer ışıklar çıkıyordu. Bana açık bir şekilde kendilerini gösterdiler. Yere ayak basarak yatağımın yanına kadar geldiler ve bana "Hadi toparlan, gidiyoruz. Büyük ataların seni görmek istiyorlar." dediler. Sonra gökyüzüne yaydan çıkmış bir ok gibi fırladılar. Aşağıya baktım, annem ve babam aşağıda kalmışlardı. Onları orada bıraktığıma üzüldüm. Bulutlar yanımdan hızla geçiyordu. Çok süratle uçuyordum." ⁵²

Amerika Yerli Kızılderilileri yaşadıkları topraklara kendilerine göre, "Gün Batan" tarafından, "Ak Ruhlar" ülkesinden geldiklerine inanıyorlar. Amerikan Yerlileri yönleri renklerle belirlemektedirler. Kuzeyi "Kara", Güneyi "Sarı", Doğuyu "Gök Mavis", Batıyı ise "Beyaz" renkle tanımlar ve bütün kilim, cecim ve battaniyelerinde bu renkler yerli yerinde kullanılır.⁵³

Black Elk'e Şamanlık görevi iletildiğinde o henüz dokuz yaşındadır. Ona yardımcı hayvan olarak "Bay Horse" olarak bilinen "Dor At" verilmiştir. Black Elk kendisine "yardımcı hayvan" verilmesini ve atların geldiği toprakların yönünü kendisi şöyle anlatmaktadır:

"Sonra, beni getiren bu iki kişi, kendi aralarında fısıltıyla konuştular. Sonra bana dönerek, "Şu gelen dört bacaklı yaratığa bak." dediler. Baktım, karşımda bir Dor Atın durduğunu gördüm. At dil açtı, insan gibi konuşmağa başladı. Bana hitaben, "Bak şuraya, benim hayat hikâyemi göreceksin." dedi. Sonra aniden "Gün batan" tarafına döndü, var gücüyle o tarafa doğru kişnedi, hemen ardından "Bak onlara... Görüp öğreneceğin onların tarihidir." dedi.⁵⁴

Amerika'nın Kolorado Eyaletinden "batı" yani "Gün Batan" yönüne baktığımızda Altay, Tuva, Hakas, Şor, Televit ve Saha Sire'de Türk Şamanları'nın yaşadığı toprakları görürüz.

Black Elk kendisine yardım edecek olan "hayvan ana" seçildikten sonra, bakış alanının derinleştiğini, daha anlamlı, daha farklı şeyler görmeğe başladığını kaydeder. Hepsi Black Elk'e yardıma hazır varlıklardır. Black Elk anlatıyor:

⁵² age, s.19.

⁵³ DOCKSTADER, Frederick J., *The Song of Loom*, New York, 1987, s. 70-84.

⁵⁴ NEIHARD, age s. 19.

“Etrafıma bakındım. Karşımda 12 tane at yan yana bir hizada duruyordu ve hepsinin boynunda birer tane “bizon tırnağı”ndan yapılmış gerdanlık vardı. Hepsi çok güzeldi. Ama, korkmağa başlamıştım. Yelelerinden yıldırımlar saçılıyordu. Burun deliklerinden gök gürültüsü gibi soluma sesleri geliyordu. Bana verilen Dor At, Kuzeye döndü ve kuvvetlice kişnedi. O anda 12 tane Beyaz At belirdi. Güneye döndü kişnedi, 12 koyu sarı (hardal renginde) at belirdi, Doğuya döndü kişnedi, 12 tane Al At belirdi. Bütün atlar, Siyah, Beyaz, Al ve Hardal renkli atlar yan yana dizildiler. Dor at en sonunda yüzünü “Gün Batana” döndü ve olanca gücüyle kişnedi. Aniden yer-gök bir birine karıştı. Fırtına gürültüsünü hatırlatan at kişnemeleri ortalığı sardı. Her renkten atlar göründüler. Dor at son defa kişnedi ve her renkten olan bu atları kuzeye yöneldiler. Dor at bana, “Senin Büyük Ataların, Büyük Kurultayı topluyor. Seni oraya götürecekler, sakın korkma. Cesur ol!” dedi. ⁵⁵

Yerli Kızılderili Şamanları

Amerika ve Avrupa’da yaşayan Amerikan Yerlilerinin kültür ve edebiyatını çalışan “beyaz” araştırmacı ve bilim adamlarının çoğunun Amerikan hükümetinin burs ve maddi destekleriyle çalıştıklarına şahit olduk. Bunlara “komisyoncu” yazarlar veya araştırmacılar diyorlar. Amerikan Yerlileri bu tip araştırmacılara pek itibar etmez. Çünkü onların çarpıtarak yazdıkları Amerikan hükümetinin politikasını yansıtır. Çoğu yazılanlar gerçekleri yansıtmaz ve okuyucuyu çıkmaza sokar.

Bu tür araştırmalara saplanıp kalanlar, yanlışlıklardan kendilerini kurtaramazlar. Bunlardan birisi, okuyuculara sunulan kitaplardan kaynaklandığına inandığımız, “Şaman”la, “halk doktoru”nun, yani “shaman” ile “medicine man”in birbirine karıştırılmasıdır. Yerli Amerikalılar Şaman’a “*wichasha wakan*” “*holy man*” derler. Black Elk’in de mensup olduğu Lakota yerlileri bildiğimiz hastalara bakan yerli doktora “*peyuta wichasa*” derler, ona “*wichasa wakan*” demezler. Bu yanlıştır. Sonra beyazların yazdıkları gibi, “*peyuta wishasha*” şamanların sevk ve idare ettiği inanca dayalı seremoni veya merasimler yapamazlar. Bu da yanlıştır. ⁵⁶

Amerikan Yerlilerin, Orta Asya ve Altay Tuva yöresindeki Türk Şamanlar gibi “Gök Tanrı” ya yakarmaları, özellikle bu kültürden gelen ve yüreğinde onu hissedenleri sarsmaktadır. Amerikan yerlilerinden birinin, Gök Tanrı’ya yakarırken ağladığını görmek, insanı düşündürüyor. “Bir insanın yaratana ağlayarak, dileklerinin yerine getirilmesi için ona yakarması onun hayatında çok önemli bir yer tutar. Buna *lamenting* yani *ağlayarak yakarma* diyoruz. Yaratana yakaran insan, Şaman’dan, yani “*wichasha wakan*”dan yardım ister.”⁵⁷

55 NEIHARD, *age* s.20.

56 BROWN, Joseph Epes, *The Sacred Pipe*, New York, 1983, s. 45.

57 BROWN, *age* s. 44.

Amerikan Yerlilerinin efsanevi kahramanı ve büyük Şamanı Crazy Horse (Deli At) savaşı ve baskınlara gitmeden önce, tıpkı Cengiz Han'ın yaptığı gibi, “Yakarma, ağlayarak yakarma” yolunu seçer ve ulu ruhlardan yardım elde ederdi. Bu konuyla ilgili olarak “The Sacred Pipe” adlı eserde kayıtlara rastladık:

“ Hepiniz büyük şef ve Şaman Crazy Horse’un adını duymuşsunuzdur ve onu bilirsiniz. Ama onun büyük gücünü yılda birkaç defa yarada sığınıp ondan “ağlayarak yardım” dilediğini ve kışın ayazına ve soğuğuna rağmen bu yakarışına ara vermediğini ve yerine getirdiğini belki bilmezsiniz. Crazy Horse ulu ruhlardan yardım istediğinde, kayalardan, gölgelerden, kendi adını aldığı yerinde durmayan azgın Yağız At’tan, *Wambli Galeshka* (Damalı kartal)dan gereken gücünü ve kutsallığını elde ederdi.”⁵⁸

Hristiyan “beyazlar”ın fetiş dedikleri ve alay ettikleri Yerli takıları, Amerikan Yerlileri tarafından “koruyucu güçler”, “koruyucu melekler” olarak saygı görmektedir. Saygıyla kullanılmaktadır.

Sioux Yerlilerinin kutsal bildikleri “Beyaz Buffalo kadın” insanlara görüldüğünde, onlara “*sacred pipe*” (kutsal pipo)yu hediye eder. Bu kutsal pipo kullanılmak suretiyle yedi ayrı merasim yapılır. Bunlar: “ruhları bir arada tutma”; “*inipi*,” yani terleme evinde kötü ruhlardan arınma; “*hanblecheyapi*, yani, yalnız başına bir dağ başında ulu yaratan “*wakan tanka*” ya daha yakın olmak için yapılan yakarış; “*wiwanyag wachipi*” yani, Güneş Dansı; “*hunkapi*” yani, gençlerin birbirlerini görüp tanışması ve akraba edinme; “*ishnata awicalowan*” yani bir genç kızı evliliğe hazırlama ve “*tawa wanka yap*” kutsal top atma merasimlerinden ibarettir.”⁵⁹

Amerikan Yerlilerinin kültür ve değerler hazinesini çalışmak ve onları öğrenmek kolay bir iştir diyemem. Bu çalışmam kırk yılını doldurmak üzeredir. Amerika’da yaşadığım yirmi yılın on beş yılını Yerli Kızılderilileri araştırmak, onların ileri gelen liderleriyle tanışmak, konuşmak ve dertleşmekle geçirdim. Onların tavsiye ettiği kaynaklara, kaynak kişilere yöneldim. “Komisyonla yazılmış” kitap ve kaynaklardan uzak durdum.

Göreceğim kadar gördüm, yaşayacağım kadar yaşadım. Gök Tanrımın ruhsatına bereket!

⁵⁸ age s. 45.

⁵⁹ MCGAA, Ed, (Eagle Man), *Mother Earth Spirituality*, New York, 1990, s. 7-11.

